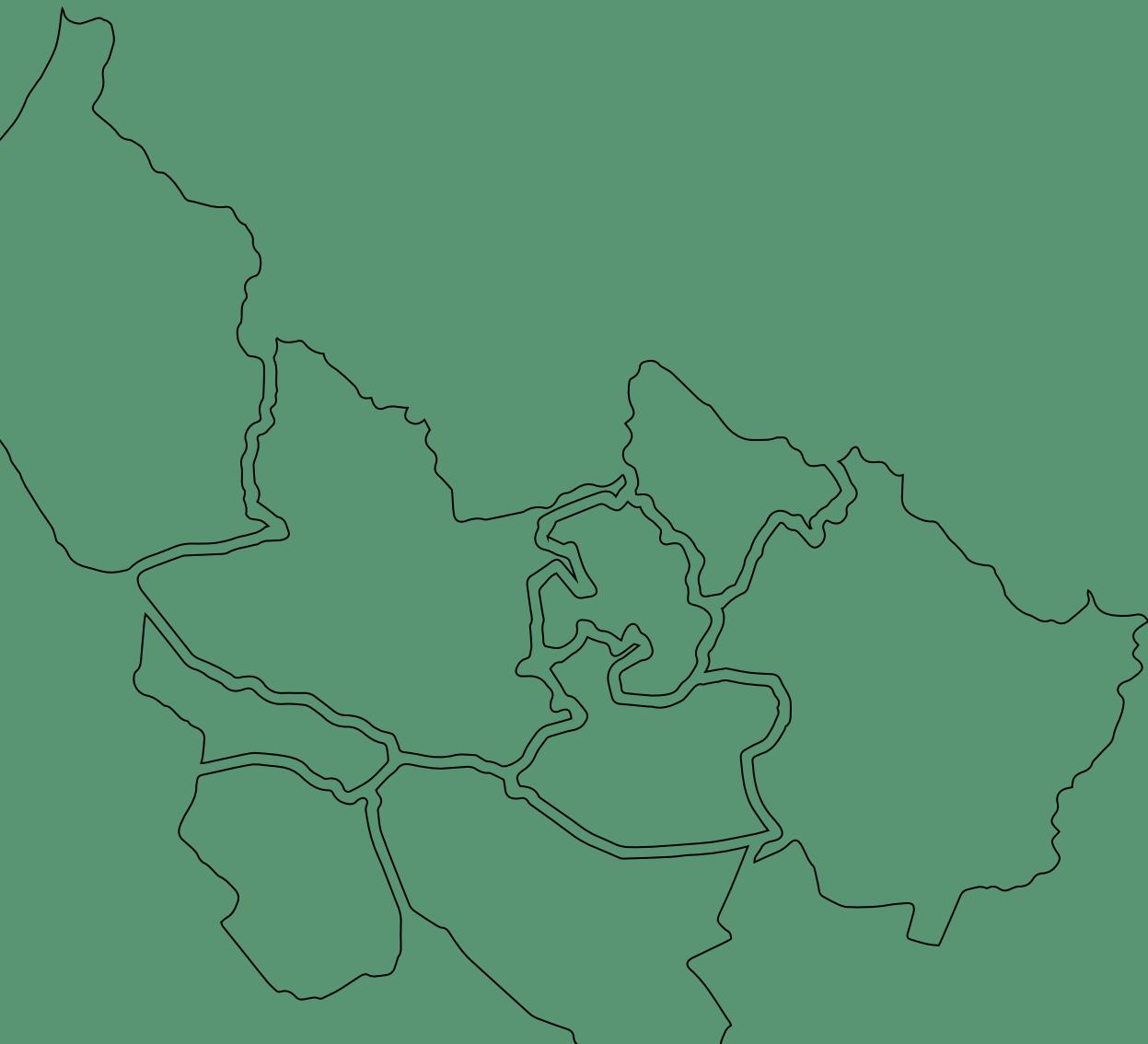

Smjernice za prostorno planiranje i gradenje u naseljima Gorskog kotara

Sadržaj

- 2 O studiji prostorni identiteti ruralnih naselja Gorskog kotara**
- 6 Što je prostorni identitet**
- 10 O Gorskem kotaru**
  - 13 Veličina, prostorni razmještaj naselja
  - 14 Stanovništvo i stanovanje Gorskog kotara
  - 16 Kulturna baština – sjecište kulturnih areala
  - 18 Materijal gradnje kao odlika tradicijskog tipa
  - 22 Tradicijski graditeljski elementi goranskog kraja
- 26 Prostorni obuhvat studije**
  - 28 Višekriterijska analiza
- 32 Čimbenici identiteta**
- 36 Utvrđivanje transformacija**
  - 38 Tipovi gradnje, graditeljski elementi i uređenje prostora koji nisu karakteristični za Gorski kotar
  - 42 Tipovi transformacija
- 46 Smjernice za očuvanje prostornog identiteta**
  - 47 Opće smjernice za očuvanje slike naselja i mogući daljnji razvoj naselja
  - 50 Opće smjernice za oblikovanje građevina i uređenje građevnih čestica
  - 53 Dodatne smjernice prema očitovanju Konzervatorskog odjela u Rijeci
- 54 Zaključak i preporuke**

O studiji prostorni identiteti ruralnih naselja Gorskog kotara

Publikacija Smjernice za prostorno planiranje i građenje u naseljima Gorskog kotara sažetak je studije **PROSTORNI IDENTITETI RURALNIH NASELJA GORSKOG KOTARA - Smjernice za planiranje naselja** (dalje u tekstu studija) koju je u toku 2022.-2023. godine izradila Javna ustanova Zavod za prostorno uređenje Primorsko-goranske županije.

Kao jedan od prisutnih problema u prostornom planiranju, a koji se neposredno odražava na provedbu, odnosno na izvedbu novih građevina na području Gorskog kotara (ali i svih ostalih područja Hrvatske), odnosi se na vrstu i sadržaj prostornih planova kojima se definiraju uvjeti za građenje na nekom području. Naime, budući da se za prostorne cjeline naselja uglavnom ne izrađuju urbanistički planovi uređenja, a detaljni planovi su ukinuti Zakonom o prostornom uređenju, gotovo se svi zahvati provode neposrednom provedbom, temeljem prostornog plana uređenja općine ili grada sukladno ujednačenim uvjetima za građenje. Navedeni uvjeti često nisu prilagođeni specifičnoj morfološkoj strukturi i matrici pojedinog naselja u smislu veličine i oblikovanja građevina te ne prepoznaju specifičnu strukturu građevnih čestica i mrežu prometnih putova svakoga pojedinoga manjeg naselja. Takvim se načinom planiranja prostora najčešće narušavaju prostorne i funkcionalne značajke ruralnih naselja, njihove posebnosti, te arhitektonске i ambijentalne vrijednosti, što se može primijetiti posebno u nepoštovanju sklada graditeljskog sklopa pojavom hipertrofiranih i neuklopjenih zahvata u naseljima i oko njih. Takav način planiranja problem je „sustavnog karaktera“ na području cijele Hrvatske, a prepoznat je i na području Gorskog kotara.

Problem je uočila i **Turistička zajednica Gorskog kotara** koja se obratila **Zavodu za prostorno uređenje Primorsko-goranske županije** sa zamolbom da razmotri mogućnosti uspostavljanja prostornih standarda kojima bi se usmjerilo građenje u ruralnim područjima

Gorskog kotara. Naime, uočeno je kako se temeljem donesenih dokumentata prostornog uređenja u goranskim naseljima grade stambeni, ali i ostali objekti koji tipologijom i ostalim obilježjima odudaraju od tradicionalnog načina gradnje na tom području. Slijedom zahtjeva Turističke zajednice Gorskog kotara i temeljem uočenih „sustavnih“ problema u planiranju, cilj je ove studije valorizirati posebnost planiranja i gradnje u ruralnim naseljima Gorskog kotara, kako bi se svako buduće građenje usmjerilo prema očuvanju identiteta pojedinačnih ruralnih naselja.

↓ **SLIKA 1.** U svibnju 2022. g. održan je Okrugli stol s načelnicima i gradonačelnicima JLS Gorskog kotara u okviru kojega je prezentiran cilj i planirani način izrade. Izvor: Fotoarhiva JU Zavod

↓ **SLIKA 2.** U ožujku 2023. g. održana je radionica usmjerenja na zainteresiranu šиру javnost te stručne službe jedinica lokalne samouprave s područja Gorskog kotara. Izvor: Fotoarhiva JU Zavod

Izradom smjernica želi se obogatiti i sačuvati prostor te usmjeriti oblikovanje i gradnju novih objekata na području Gorskog kotara. Namjera je ove studije ukazati na postojanje tradicije gradnje na području Gorskog kotara i pokazati najbolji način očuvanja tradicije primjenom suvremenе tehnologije građenja i suvremenih materijala. Nije cilj ove studije konzervirati prostor Gorskog kotara, već stvoriti temelje za budući razvoj tipologije temeljen na goranskim korijenima, afirmirajući time prostorni identitet goranskog kraja.

Smjernice su izrađene na inkluzivan i transparentan način – održane su radionice s predstavnicima jedinica lokalne samouprave i širom javnosti, sve kako bi se usuglasili struka i javnost.

Radni se tim u izradi studije ustrojen je kao multidisciplinarni tim stručnjaka – specijalista, iz područja prostornog planiranja i uređenja, valorizacije kulturne baštine i krajobraza, geografije i gospodarstva.

VODITELJICE IZRADE STUDIJE:

Vana Rodin Kružić, dipl. ing. arh.
Sanja Turk, dipl. ing. arh.

RADNI TIM I SURADNICI U IZRADI STUDIJE:

Vana Rodin Kružić, dipl. ing. arh.
Sanja Turk, dipl. ing. arh.
Grga Frangeš, dipl. ethnol. /informatolog; Mjesto pod suncem d. o. o.
Marko Pejić, mag. ethnol. et anthrop. / mag. hist. art.; Mjesto pod suncem d. o. o.
dr. sc. Hrvoje Grofelnik; Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Opatija
Vedrana Petrović, mag. oec. spec.
Mirjana Marinić, dipl. ing. arh.
Robert Heberling, dipl. ing. arh.

RAVNATELJ JU ZAVOD ZA PROSTORNO UREĐENJE

PRIMORSKO-GORANSKE ŽUPANIJE:

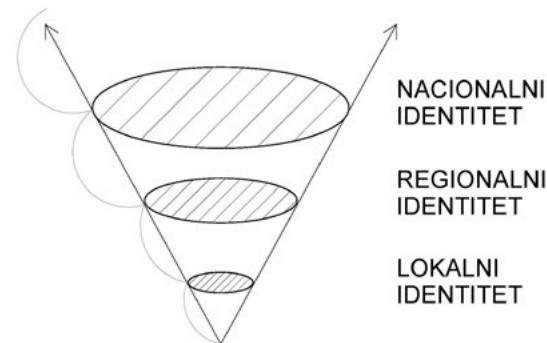
Adam Butigan, mag. ing. geod.

Što je prostorni identitet

↑ SLIKA 3. Razine prostornih identiteta. Izvor: Geografske osnove identiteta Like, Dane Pejnović, obrada autora

Prostorni identiteti mogu biti shvaćeni vrlo široko, od pojedinačnog identiteta kuće, sela, grada do cijelog područja regije, države ili kontinenta. U literaturi se najčešće razlikuju tri razine takvog identiteta: nacionalni, regionalni i lokalni identitet (Crljenko 2008: 69) (Slika 3.).

Područje istraživanja ove studije bit će **prostorni identitet ruralnih naselja Gorskog kotara**.

U današnjem vremenu globalizacije i standardizacije, očuvanje svakog identiteta, pa tako i prostornog, složeni je proces, jer se brzom razmjenom ljudi, dobara i informacija značajno mijenjaju (ili su pod velikim utjecajem promjena) ekonomija, kultura i okoliš. Posljedica jest ujednačavanje, standardizacija i tipizacija svih sfera života, pa tako i prostora. Kao posljedica utjecaja navedene homogenizacije, u naravi postupno počinje nestajati specifičnost mjesta, odnosno „genius loci“ („duh mesta“), po čemu je pojedini prostor prepoznat.

Posljednjih je desetljeća znanstvena zajednica uočila zanimanje za istraživanje i (re)afirmaciju prostornih identiteta na svim razinama: nacionalnoj,

regionalnoj i lokalnoj. Reafirmacija regionalnog identiteta važna je zbog očuvanja nezaobilaznog dijela nacionalne kulturne baštine i zbog činjenice da regionalni identitet može postati konkretna kolektivna mobilizacijska snaga i vrijedan instrument regionalnog planiranja (Roca, Roca 2005: 770-772).

¹ Teorijski okvir temi prostornog identiteta preuzet je iz znanstvenog članka *Geografske osnove identiteta Like*, Dane Pejnović

Opći pristup definiciji prostornog pojma tradicionalne regije, a time i identiteta određenog prostora u relevantnoj literaturi temelji se **na tri skupine kriterija: prirodno-geografski, teritorijalno-organizacioni i sociokulturni.**¹

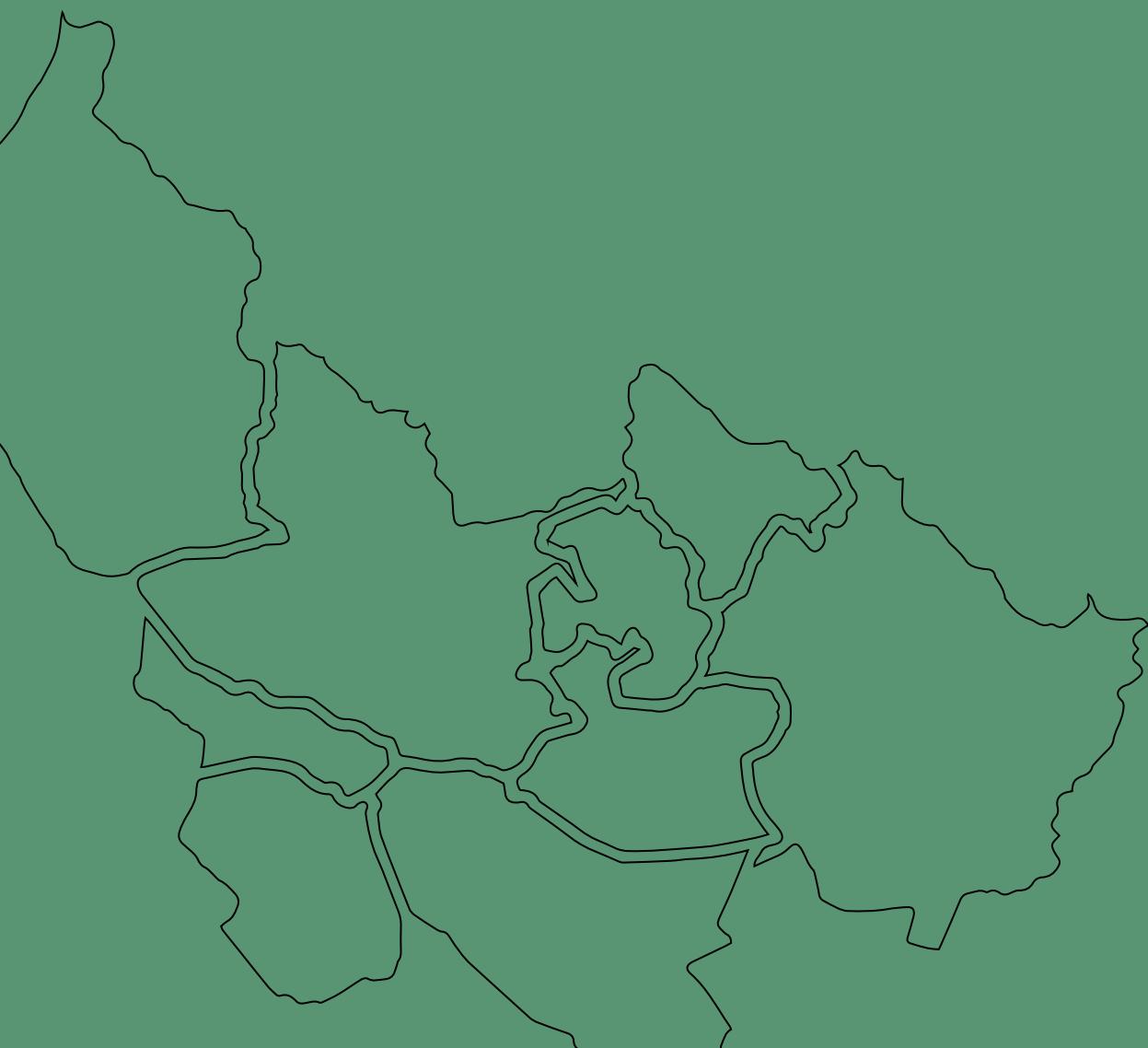
- ⇒ **Prirodno-geografski** kriterij odnosi se na obilježja prirodne osnove koja preko svojih osnovnih elemenata (reljef, klimatsko-ekološka i hidrogeografska obilježja) određuje prostorni obuhvat, strukturu i tip razvoja užih i širih prostornih cjelina. Prirodna osnova je medij koji s jedne strane utječe na oblikovanje prostora u kulturno-geografskom smislu, a s druge je strane i sama u procesu preoblikovanja kulturnim i ekonomskim djelovanjem.
- ⇒ **Teritorijalno-organizacioni** kriterij obuhvaća osnovne tipove organizacije prostora (upravno-politička, crkvena) koji su važni u oblikovanju prostornog okvira tradicionalne regije i odgovarajućega teritorijalnog pojma. Unutar navedenih tipova teritorijalne organizacije ostvaruje se organizacija života i prostora, te se oblikuje njegova karakteristična struktura i hijerarhija.
- ⇒ **Sociokulturni** kriterij obuhvaća određene kulturno-geografske manifestacije prepoznatljive u prostoru, bilo kao individualizirane elemente kulturnog pejzaža, bilo kao pokazatelje nematerijalnog obilježja (jezik, mentalitet), koji izravno upućuju na oblikovani sociokulturalni i sociopsihološki identitet tradicionalne regije. Kulturni pejzaž čini vanjsku ekspresiju, odnosno materijalizaciju regionalne svijesti. Rezultat je čovjekova stvaralaštva koji preko kulturnog djelovanja preoblikuje prostor (prirodno-geografsku osnovu) i stvara elemente kulturnog pejzaža. Općenito se izdvajaju četiri osnovna elementa takvog pejzaža: tip naselja, profana arhitektura i građevni materijal, sakralna arhitektura i elementi agrarnog pejzaža. Prostorni kompleks (s međuovisnim utjecajem prirodne osnove, duhovnog i moralnog okruženja) znatno utječe i na jezik kojim se govori unutar njegovih granica. Dugotrajna povezanost zajedničkim načinom života, čvrstom unutrašnjom društvenom, gospodarskom i socijalnom organizacijom, bez značajnijeg dinamizma (osobito imigracija) izvan odgovarajućeg područja, izraženog kroz tipove organizacije prostora, uvjetuje oblikovanje posebnoga govornog tipa, odnosno dijalektalnog varijeteta.

Slijedom navedenog, **za utvrđivanje prostornog identiteta potrebno je definirati čimbenike koji utječu na neki prostor.** Razni su čimbenici tijekom povijesti utjecali na postanak i razvoj naselja, pa se ona i proučavaju sa stajališta različitih znanstvenih disciplina. Čimbenici

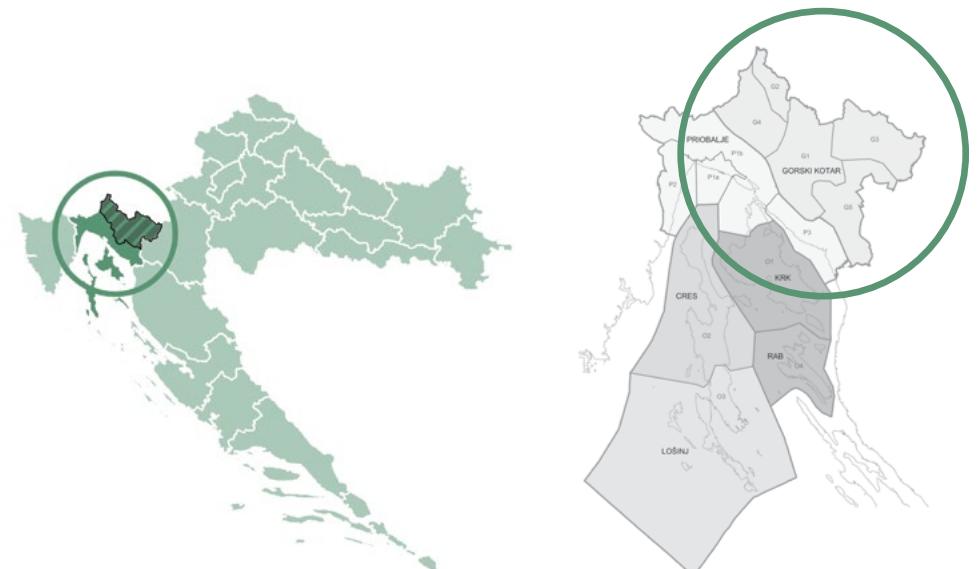
mogu biti različiti: prirodni (tlo, biljni pokrov, reljef, vode, klima..), društveni (stanovništvo, naselja, gospodarstvo, kultura, turizam..), povijesni (vrijeme, djelatnosti, umjetnost, kultura, religija, znanost, ratovi..), prostorni (smještaj, položaj, centralitet, distanca, potencijal, organizacija...) ili ideološki.

Prostorni identiteti nisu jednoznačni. Različiti sudionici pripisuju različite identitete prostorima u skladu sa svojim potrebama i ciljevima. Drugim riječima, u isto vrijeme, istom mjestu mogu biti pripisivani različiti identiteti. U izradi ove studije pratit će se teorijski okvir koji će se prilagoditi prostorno-planskom sagledavanju identiteta ruralnih naselja Gorskog kotara.

O Gorskom kotaru

Gorski kotar je jedna od mikroregija Primorsko-goranske županije, na njezinom je sjeveroistočnom dijelu, području između primorske i kontinentalne Hrvatske, uz granicu s Republikom Slovenijom (Slika 4.).

† SLIKA 4. Gorski kotar u Republici Hrvatskoj i Primorsko-goranskoj županiji. Izvor: *Prostorni plan Primorsko-goranske županije*, obrada autora

Gorski kotar se izgledom razlikuje od većine okolnih regija: ima izrazite visokogorske značajke, iako su mu najviši vrhovi jedva malo viši od 1.500 metara. U prostranim područjima pokrivenim šumama ima i nekoliko manjih proširenja. Povezane krčevine nalaze se prvenstveno u središnjem prostoru, dok cijelom područjem prevladavaju prirodni i veoma zeleni prostori.

Četiri su bitne populacijske značajke krajobraza: uvelike raštrkana naselja bez znatnije koncentracije stanovništva; mnoga su naselja izrazito urbanog

izgleda iako imaju zapravo malo stanovnika; postupno se zapuštaju poljodjelska zemljišta; kraj je pretežito kultiviran.

Iako ima vrlo specifične zemljopisne, prirodne, pejzažne, povjesne i gospodarske značajke, Gorski kotar nije svuda omeđen izrazitim granicama. One su prirodno najizrazitije samo prema širem području Rijeke i okoline, gdje je uočljiv oštar kontrast kompaktnoga višeg, klimatski svježijeg i vegetacijski bujnijega gorskog kraja, i uske obalne zone. Na granici prema Sloveniji postoje i prirodne međe, prvenstveno rijeke Čabranka i Kupa.

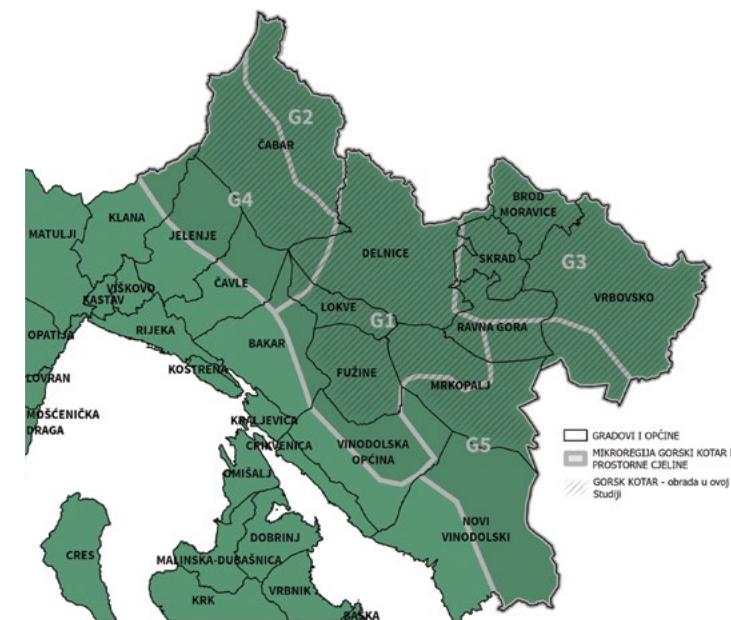
Županijskim Prostornim planom (PP PGŽ), prostor Županije podijeljen je na funkcionalne cjeline – mikroregije i prostorne cjeline. Mikroregija Gorski kotar, prema PP PGŽ-u, obuhvaća prostore sljedećih jedinica lokalne samouprave: administrativno područje općina Brod Moravice, Fužine, Lokve, Mrkopalj, Skrad, Ravna Gora; administrativno područje gradova Delnice, Čabar i Vrbovsko; sjeveroistočne dijelove područja općina Klana, Jelenje, Čavle, Vinodolska općina; te sjeveroistočne dijelove gradova Bakar i Novi Vinodolski.

Po svojim osobitostima, u PP PGŽ-u prepoznate su sljedeće prostorne cjeline mikroregije Gorski kotar (Slika 5.):

- ④ **Delnice (G1)** – Obuhvaća središnji dio Gorskog kotara, od Liča do rijeke Kupe, koji je obrubljen pretežito nenastanjениm dijelom šumskog područja Risnjak i Bjelolasica.
- ④ **Čabar (G2)** – Područje uz izvor i tok Kupe i Čabranke; pogranično područje prema Sloveniji
- ④ **Vrbovsko (G3)** – Istočni dio Gorskog kotara između Karolinske ceste (Mrkopalj – Ravna Gora – Vrbovsko – Karlovac) i doline Kupe
- ④ **Risnjak (G4)** – Neizgrađena prirodna, uglavnom šumska područja
- ④ **Bjelolasica (G5)** – Neizgrađena prirodna, uglavnom šumska područja.

Za tri prostorne cjeline unutar kojih su koncentrirani antropogeni prostori, županijskim Prostornim planom određena su i tri središta: Delnice, Vrbovsko i Gerovo – Čabar. Delnice, kao središte mikroregije Gorski kotar u ovom slučaju imaju i ulogu središta istoimene prostorne cjeline. Gerovo – Čabar je dvojno razvojno središte, koje čini prostor dvaju naselja Gerova i Čabra. Vrbovsko je razvojno središte istoimene prostorne cjeline. Preostale dvije prostorne cjeline (Risnjak i Bjelolasica) karakteriziraju u potpunosti prirodna obilježja te u skladu s time nemaju Planom određena zasebna razvojna središta.

S obzirom na to da je tema ove studije vezana za gradnju u područjima naselja, za potrebe ove studije isključen je dio prostora općina Klana, Jelenje, Čavle, Vinodolska općina te gradova Bakar i Novi Vinodolski, koji po svojim karakteristikama pripadaju mikroregiji, no na tim područjima nemaju značajnijih antropogenih prostora.

↑ SLIKA 5. Mikroregija Gorski kotar i prostorne cjeline; granice jedinica lokalne samouprave i područje Gorskog kotara. Izvor: *Prostorni plan Primorsko-goranske županije, obrada autora*

Za potrebe izrade ove studije u daljnjoj je obradi kao **granica područja Gorskog kotara** uzeta ona granica koja se poklapa s administrativnim područjima te obuhvaća cijelovito područje 9 jedinica lokalne samouprave: 6 općina (Brod Moravice, Fužine, Lokve, Mrkopalj, Skrad, Ravna Gora) i 3 grada (Delnice, Čabar i Vrbovsko).

Veličina, prostorni razmještaj naselja

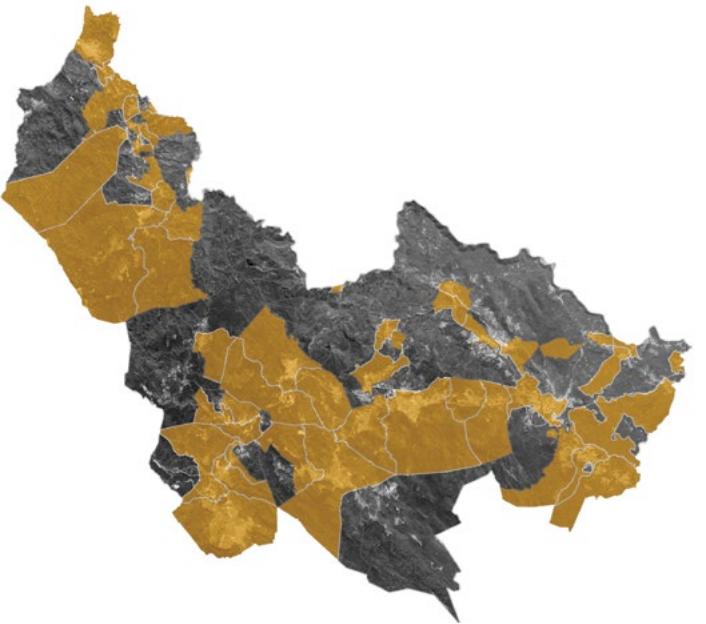
U Gorskem kotaru prema Prvim rezultatima Popisa stanovništva 2021. godine živi 19.032 stanovnika unutar 256 naselja.

Veličina naselja u odnosu na broj stanovnika

Za potrebe izrade ove studije naselja su prema veličini razvrstana u 5 kategorija:

- ④ bez stanovnika, 46 naselja
- ④ 1 do 10 stanovnika, 75 naselja
- ④ od 11 do 50 stanovnika, 85 naselja
- ④ od 51 do 500 stanovnika, 41 naselje
- ④ više od 500 stanovnika, 9 naselja

Analizom je utvrđeno kako je veliki broj **statističkih naselja bez stanovnika**, konkretno njih 46. Iako bez stanovnika, za samo 3 naselja bez stanovnika nisu utvrđena građevinska područja naselja, dakle radi se o prirodnim područjima. Ostala naselja bez stanovnika imaju utvrđena građevinska područja, čija je **ukupna površina oko 51 hektar**. (Primjera

† SLIKA 6. Prostorni prikaz statističkih naselja u kojima živi 87 posto stanovništva. Izvor: Obrada autora

radi, naselje Kupjak u Ravnoj Gori ima utvrđeno građevinsko područje naselja od oko 50 ha i u njemu živi 178 stanovnika, a u naselju Moravice u Vrbovskom utvrđeno je građevinsko područje naselja od oko 55 ha i tamo živi 502 stanovnika.)

Analizom je utvrđeno kako samo 9 naselja ima više od 500 stanovnika. U navedenih 9 naselja živi 53 posto (10.107) ukupnog stanovništva Gorskega kotara. Analizom 41 naselja od 50 do 500 stanovnika utvrđeno je kako u njima živi 6.464 stanovnika. Slijedom navedenog, u **50 statističkih naselja** Gorskega kotara živi **87 posto ukupnog stanovništva** (Slika 6.).

Gustoća naseljenosti

Analizom broja stanovnika u odnosu na izgrađeni dio građevinskog područja naselja na području Gorskega kotara utvrđeno je da je prosječna gustoća 7,7 st./ha.

Stanovništvo i stanovanje Gorskega kotara

Stanovništvo

Gorski kotar u proteklih 150 godina bilježi negativne ukupne populacijske trendove. Depopulacija je velikim dijelom odraz nepovoljnih prirodno-geografskih i društveno-gospodarskih okolnosti koje su već potkraj 19. stoljeća potaknule iseljavanje stanovništva iz regije, a taj proces nije zaustavljen.

Ukupan broj stanovnika Gorskega kotara 2021. godine (19.032) 54 posto je manji od broja stanovnika iz 1857. godine (41.548). Smanjenje nataliteta

uzrokovanih emigracijama uglavnom mlađega reproduktivnog stanovništva i visoki mortalitet, kao posljedica visokog udjela starijih dobnih skupina u goranskoj populaciji, u konačnici je dovelo do negativnog prirodnog kretanja goranskog stanovništva.

Gorski je kotar dosegnuo razinu pretjerane depopulacije, te slovi kao jedno od najugroženijih područja Republike Hrvatske.

Stanovanje

Goranska naselja imaju karakteristična obilježja i očuvane elemente tradicijskoga narodnog graditeljstva i gospodarstva, a zbog **depopulacije** osuđena su na **odumiranje i propadanje**.

Prema Popisu stanovništva iz 2011. godine u Gorskom je kotaru 15,39 posto stambenih jedinica privremeno nenaseljeno, dok je županijski prosjek 13,72 posto. Iste godine Primorsko-goranska županija imala je 6,47 posto stambenih jedinica za najam, a Gorski kotar 0,49 posto. Udio kućanstava Gorskega kotara koji stanuje u iznajmljenim stambenim jedinicama iznosi je 2011. godine 9,4 posto, dok je županijski prosjek iznosio 13,3 posto. Navedeni podaci u trenutku izrade studije nisu bili dostupni iz Popisa 2021. godine, no uzimajući u obzir trend depopulacije može se očekivati da su ili na približnoj razini ili čak i gori u smislu da se povećao postotak napuštenih stambenih jedinica, kao i onih privremeno nenaseljenih.

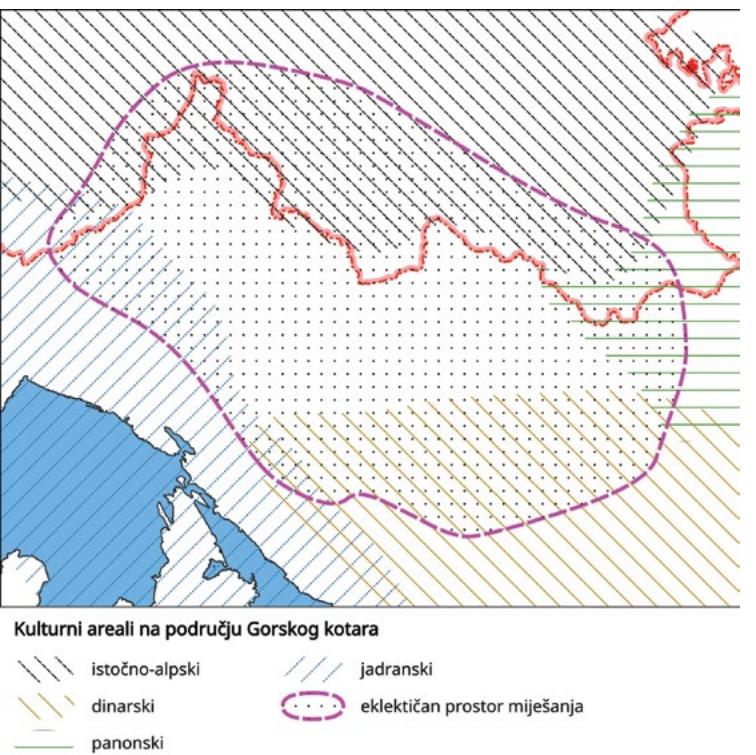
Stambeno zbrinjavanje u Gorskom kotaru je cijenovo povoljnije nego u ostalim mikroregijama Primorsko-goranske županije. U 2020. godini ostvarene kupoprodajne cijene **stanova/apartmana** u Gorskom kotaru bile su **dvostruko niže** od prosjeka Primorsko-goranske županije. Kupoprodajne **cijene obiteljskih kuća** iste su godine bile u Gorskom kotaru **trostruko niže** od županijskog prosjeka, a kupoprodajne cijene građevinskog zemljišta **8 puta** ispod županijskog prosjeka.

Prema podacima iz Izvješća o tržištu nekretnina Primorsko-goranske županije, 2019. godine na području Gorskega kotara evidentirano je ukupno 253 kupoprodaja nekretnina. U strukturi svih kupoprodaja nekretnina, kupoprodaja kuća sudjeluje s 32,4 posto, poljoprivrednog zemljišta s 28,5 posto, stana/apartmana s 20,6 posto, i kupoprodaja građevinskog zemljišta s 18,6 posto.

Preko programa poticane stanogradnje koji provodi Agencija za pravni promet i posredovanje nekretninama, prije 18 godina u Gradu Delnicama je izgrađeno 30 stanova. Do danas su to jedini POS-ovi stanovi u Gorskom kotaru. Pripremne radnje za novu poticanu stanogradnju trenutno se odvijaju u Gradu Delnicama, Općini Fužine, a iskazan je interes i u Općini Mrkopalj.

Kulturna baština - sjecište kulturnih areala

Gorski kotar je granično područje, ne samo zbog njegove povijesne i političke pozicije, već i kao mjesto susreta različitih kulturnih areala. Kulturnopovijesna doktrina etnologije pokušava kategorizirati pojedine kulturne grupe i pripadajuća područja ovisno o određenim karakteristikama, poput graditeljskih oblika. Goransko područje nalazi se na sjecištu četiriju takvih značajnih kulturnih areala: jadranskog, dinarskog, panonskog i istočno-alpskog, svaki sa posebnim arhitektonskim odrednicama (Gavazzi 1978). Alpsi areal pruža se na sjeveru uz gornji tok Kupe i Čabranku. Panonsko područje pruža se dolinom Kupe oko Lukovdola i Severina. Dinarski areal u Gorskom kotaru nalazi se iz smjera jugoistoka, a jadranski se zapađa (Slika 7.).

† SLIKA 7. Kulturni areali Gorskog kotara. Izvor: Obrada autora

Svako od definiranih područja ima određene karakteristične načine građenja koje literatura (Gavazzi 1978) definira na sljedeći način:

- ④ **jadranski** – tipične kamene građevine s otvorenim ognjištem i kružnim karikama ognjišnih veriga
- ④ **dinarski** – pretežno drvene građevine, geometrijska ornamentika
- ④ **panonski** – prizemne seljačke kuće; prije krovovi pretežito od slame ili trstike
- ④ **istočno-alpski** – naprave za sušenje sijena i snopova žita (kozolci) i

tendenциja okupljanja gospodarskih i stambenih elemenata pod jednim krovom; široke tlocrtne dispozicije koje omogućavaju uzdužnu podjelu prostora i visoka strma krovija.

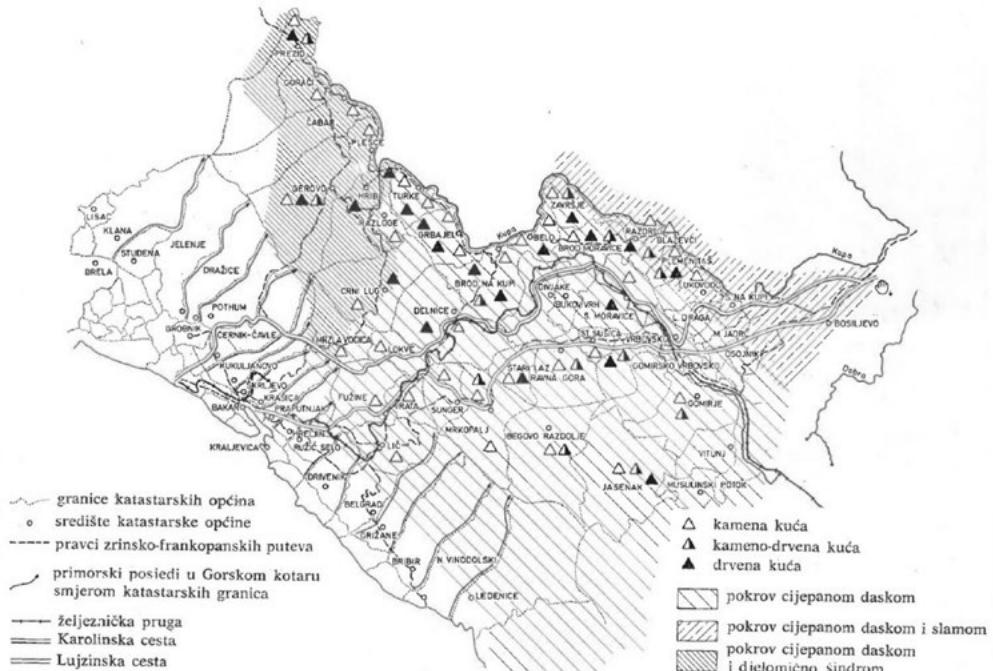
Ključna je ideja da krajobraz uvjetuje gospodarsku djelatnost i raspoloživ građevni materijal, a oni nastavno uvjetuju posebne graditeljske oblike, ovisno o upotreboj funkciji objekta te nužnoj tehničkoj obradi specifičnog materijala. Tako u jadranskom arealu postoji kamena gradnja; panonska gradnja je drvena; alpska i dinarska imaju jednaku primjenu obaju materijala, dok strmina krova i materijal pokrova ovise i o klimatskim uvjetima.

Korisnost takve analize jasno je vidljiva na terenu gdje se susreće karakteristične elemente tradicijskog graditeljstva upravo prema arealima ucrtanim u literaturi i prema geografskim odrednicama pojedinog lokaliteta, što je korisno kada se valorizira arhitektonsko naslijeđe čitavih naselja ili kraja. Valja imati na umu da takav pristup ima i svoja ograničenja, pogotovo kada se govori o graničnom području miješanja kulturnih utjecaja, kao što je Gorski kotar. Areali nužno svode veliko i raznoliko područje na najmanji zajednički nazivnik. Reprezentativni uzorak tako postaje najrašireniji i najprosječniji element, što nužno znači zanemarivanje brojnih varijacija i značajnih lokalnih posebitosti. Idealistična arhaičnost takvog pristupa orijentira se na lociranje kulturnih atavizama pretpostavljenih idealnih tipova iz prošlosti, pri čemu zanemaruje vrijednost suvremenijih razvoja i miješanja tih tipova koji isto predstavljaju vrijedni baštinski sloj gradnje. Pretpostavlja se odredena kulturna monolitnost koja je dvojbenja s obzirom na političku turbulentnost, administrativnu fragmentiranost i migracijsku dinamičnost povijesti ovoga kraja. Zato je važno kulturne areale smatrati korisnim smjernicama pri tumačenju tradicijskih oblika naselja i građevina, ali ne i apsolutnim kriterijem izvornosti ili kulturne vrijednosti.

Gorski kotar je točka doticaja jasno definiranih tipova različitoga tradicijskog graditeljstva te u isto vrijeme područje izrazite kulturne slojevitosti i transmisije, dakle riječ je o izrazito neinventivnom području kada se govori o tradicijskom graditeljstvu. Pogranična područja areala imaju izraženiju dominaciju pojedinoga tradicijskog elementa, no **ono što je tipično za goransko područje jest miješanje tipova i elemenata u pojedinim naseljima i na pojedinim objektima**. To miješanje oblika, koje se naziva stilskom eklektičnošću, posebna je vrijednost sama za sebe, te kao takva mora biti uzeta u obzir pri valorizaciji graditeljske baštine.

Materijal gradnje kao odlika tradicijskog tipa

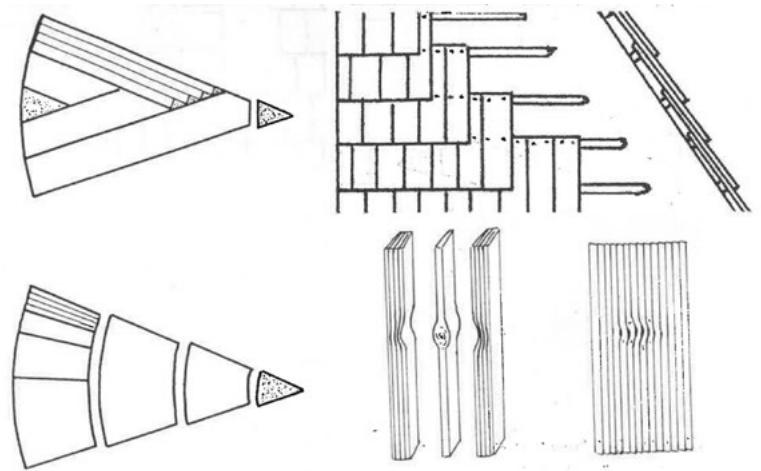
Određeni tip krajobraza uvjetuje načine tradicijske privrede, prisutan materijal, potrebnu vještinsku njegove obrade i primjene te specifičnu svrhopitost arhitektonskih oblika. Način uporabe prirodnih materijala je u tradicijskom graditeljstvu jedna od važnijih odrednica stila. Gorski kotar posjeduje dovoljne izvore građevnog kamena i drva tako da su uporabu materijala uvjetovali jednostavnost nabave na mikrolokaciji i klimatski uvjeti. Raspoloživost odgovarajućih drvenih greda izravno utječe na maksimalni krovni raspon, oblikovanje krovišta i tlocrtne raspored. Kamen i drvo imaju različita izolacijska svojstva na koja je bilo važno paziti s obzirom na surovu klimu te načine gospodarenja toplinom unutar objekta. Kulturni čimbenici, poput tradicije gradnje i vještine obrade pojedinog materijala, također su bili važni u oblikovanju tradicijskoga graditeljskog tipa (Slika 8.).

↑ SLIKA 8. Parcijalna analiza tradičnih gradivnih materijala i pokrova između dva svjetska rata.
Izvor: Gorski kotar, 1981.

Drvo

Gorski kotar je bogat drvnim sirovinama te su se one intenzivno koristile kao građevni materijal u obliku stijenki zidova (isprije tesane grede, kasnije piljene grede 8 – 10 cm), krovne konstrukcije te drvenih oplatu i pokrova od dasaka i šindre. Crnogorica kao prevladavajući šumski pokrov kraja smatra se sirovinom niže kvalitete što je, uz nepogodnu klimu, jedan od čimbenika zašto se očuvalo vrlo malo primjeraka inače vrlo učestale drvene tradicijske arhitekture. Brvnare za koje se smatra da su izvorno bile čest oblik stanovanja (povjesni katastar bilježi mnoštvo drvene arhitekture

↑ SLIKA 9. Tehnika cijepanja i slaganja drvenih dasaka i šindre.
Izvor: Gorski kotar, 1981.

↓ SLIKA 10. Kuća Delač, Delači (lijevo) pokrivena šindrom i Kuća Vesel, Prezid (desno) pokrivena daskama, obje gradene u kombinaciji materijala i zaštićene kao kulturno dobro. Izvor: Obilazak terena travanj 2022., Mjesto pod suncem d.o.o.

postale su rijetkost nakon Drugoga svjetskog rata (djelomično i zbog ratne štete) pa tako Aleksandar Freudenreich bilježi jednu od zadnjih takvih 1946. godine koja je izgorjela nakon nekoliko godina (Freudenreich 1973). Za izradu krovnih dasaka i šindre birala se jelovina. Takav je pokrov vrijedan baštinski element, no ujedno se uvijek smatrao pokrovom slabije kvalitete. Rok trajanja mu je s impregnacijama bio 15 do 20 godina, brzo je počeo propadati i stvarati probleme ako se skupljala kišnica s takvih krovova. Proizvodnja građe bila je intenzivna jer je i potrošnja bila velika zbog učestale potrebe mijenjanja (Slika 9.).

Izolacijska svojstva drvene građe intenzivno su korištena. Kada se povezuje drvena i kamena gradnja stambenog dijela kuće, glavne sobe za život izvedene su u drvu, a stijenke, kamene i drvene, često se izoliraju oplatama od cijepanih ili piljenih dasaka ili šindre što stvara dobru toplinsku zaštitu i sprječava kondenzaciju. Cijepane daske su trajnije jer ne režu prirodne snopove vlakana što gradu čini kvalitetnijom (Slika 10.).

Kamen

Kamen je široko raspoloživ i često korišten građevni materijal Gorskog kotara. Koristio se za izgradnju dijelova kuće koji su u doticaju sa zemljom (štala, podrum ili temelji), često u svođenom obliku te samostalno ili u spajanju s drvom i za izgradnju stambenog dijela kuće. Pretpostavka je kako su najstariji tradicijski oblici gradnje drveni, no jasan je razvojni pomak prema gradnji u kamenu koji je nastao dolaskom majstora zidara i klesara koji su gradili Lujzinsku cestu te se trajno nastanili u goranskim krajevima. S njima je došao i jasan jadranski utjecaj gradnje i obrade kamena, ali i jedan više generički građanski tip zidane arhitekture koji se počinje pojavljivati u to vrijeme u svim dijelovima Gorskog kotara iz više različitih smjernica. Uporaba kamenih svodova kao konstruktivnog elementa počinje u to doba biti učestalija, isto kao i pojava klesanih portalnih elemenata koji se vidi i na građanskim kućama i na pojedinih primjercima ruralne arhitekture (Slika 11.).

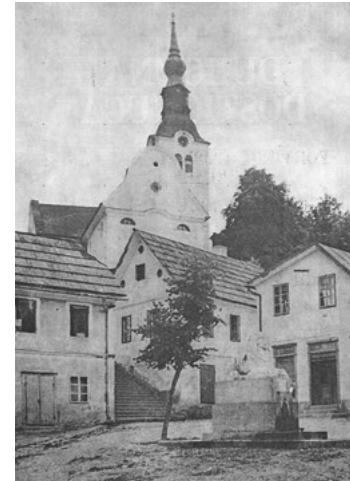
↓ SLIKA 11. Kameni svodovi u prizemlju kuće u Delaćima (lijevo); kamenja konstrukcija kuće u etnozoni Doluš (desno). Izvor: Obilazak terena travanj 2022., Mjesto pod suncem d. o. o.

Suvremeni materijali

Zbog potrebe za održavanjem tradicijskih građevina, pogotovo njihovih drvenih dijelova, vrlo brzo su u klasičan repertoar uklopljeni suvremeni materijali. Eternit ploče i lim već potkraj 19. stoljeća zamjenjuju drvenu oplatu i pokrove koji su bili intenzivni za održavanje. Novi su materijali svojim izolacijskim i strukturalnim svojstvima odgovarajući zamjeni, a svojom trajnošću i ukupnim troškom daleko su superiorniji. Sa strane utjecaja na integritet tradicijskih građevina, rezultati primjene novih materijala su dvojaki. Strukturalno je integritet očuvan jer materijali imaju dobra tehnička svojstva, dok vizualno rješenja variraju od dobrih do loših. Eternit i lim se proizvode i montiraju u oblicima koji izgledom i reljefom mogu snažno podsjećati na izvorni drveni materijal, bez da ga imitiraju, što je odlično konzervatorsko rješenje primjene suvremenih materijala. Isti materijali dolaze i u raznim drugim varijantama uzoraka koji nisu primjereni tako da valja pridati posebnu pažnju njihovom izboru pri arhitektonskim intervencijama (Slika 12.).

→ SLIKA 12. Središte Čabra nekad i sad. Izvor: Arhiva i obilazak terena travanj 2022., Mjesto pod suncem d. o. o.

Neke promjene su decentne poput zamjene šindre falcanim limom i eternitom. Međutim, prekravanje otvora, neprimjerena stolarija i fasada, vizualno su nametljive i neprikladne promjene.

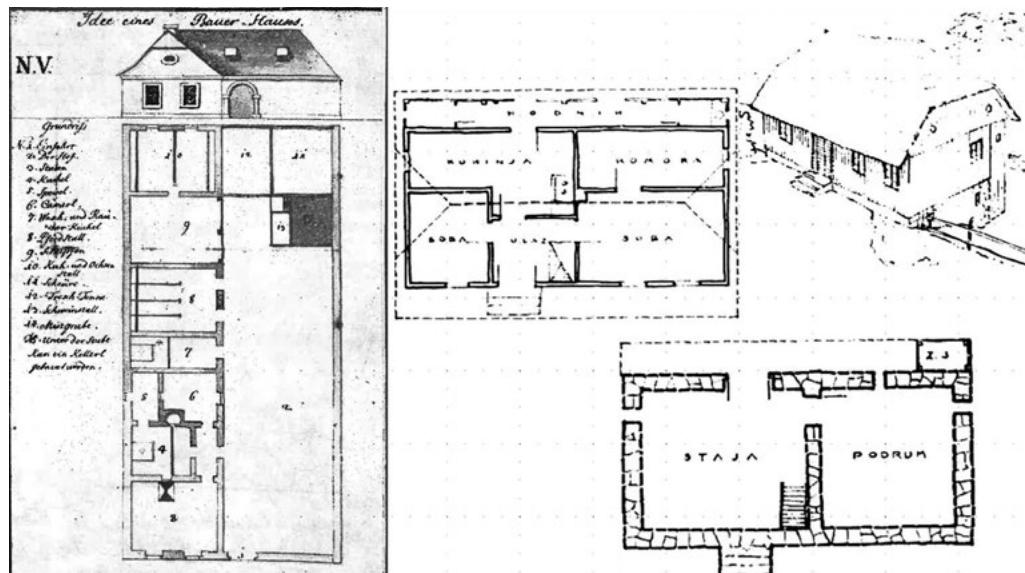
Plastične stolarije i cementne fasade predstavljaju vizuelne izazove ukoliko njihova uporaba na novogradnjama ili restauracijama nije uskladena s tradicijskom vrijednošću okoline u koju se pokušavaju uklopiti. Strukturalno su problematične ako je riječ o intervenciji na tradicijskoj građevini gdje je važno обратiti pažnju da se negativno ne utječe na izvorne materijale i mikroklimu unutar objekta (Slika 13.).

Tradicijski graditeljski elementi goranskog kraja

Tlocrtna dispozicija i katnost stambenih objekata

Varijacija u tlocrtnoj dispoziciji tradicijskog graditeljstva Gorskog kotara ima puno, no nekoliko se ključnih oblika može istaknuti kao tipski značajne. Najvažnija odlika tradicijske arhitekture je tendencija ruralnih objekata funkcionalno okupiti stambene i gospodarske djelatnosti pod jednim krovom, okomito ili vodoravno. Surovi klimatski uvjeti čine takav oblik, gdje su štala, sjenik i stambeni prostori integrirani u jedan objekt, optimalnim za uporabu raspoloživih resursa. Vodoravno okupljanje očituje se u obliku višedijelne prizemnice; okomito okupljanje pojavljuju se u obliku visokih prizemnica ili jednokatnica gdje je prva etaža štala i podrum, na drugoj etaži nalaze se stambeni prostori, dok je u potkrovju sjenik. Takvi su okomiti prostori često povezani otvorima, ljevcima ili ljestvama tako da domaćin može bez izlaska iz kuće dopremiti sijeno u štalu. Štale i podrumi građeni su u kamenu i često su svodeni (Slika 14.).

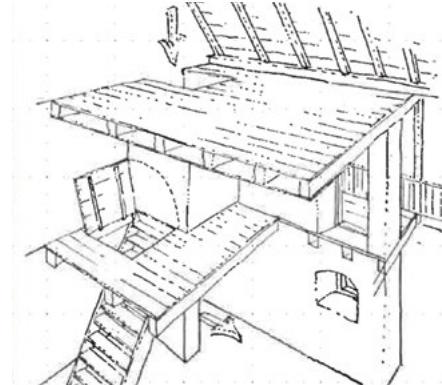

↑ SLIKA 14. Nacrti iz arhiva.
Izvor: Idejno rješenje za vodoravno integrirane planske kuće u Mrkoplju (lijevo) (Gorski kotar 1981); arhitektonski nacrt okomito integrirane dvotaktrne kuće alpskog utjecaja (desno) (Freudenreich 1972)

Podjela prostorija u stambenom dijelu može biti jednostavna dvodjelna-trodielna (kuhinja, glavna soba, pomoćne prostorije), što znači jedna soba širinom kuće ili podjela na dva trakta s uzdužnom podjelom koja omogućava smještaj dvije sobe po širini i u skladu s time više prostorija. Krovište je katkada također imalo nekoliko soba u zabatnim dijelovima. Uzdužnu podjelu omogućava široki tlocrt s visokim krovistem i karakterističan je element alpskoga kulturnog areala koji se često susreće na goranskom području. Česta je kombinacija građevnog materijala gdje su prostorije koje bi trebale biti najudobnije gradene u drvu, a ostale u kamenu. Središnja i ulazna prostorija je crna kuhinja bez stropa, otvorena prema krovuštu koje dim impregnira. Prohodnost je važna odlika takvog

↑ SLIKA 15. Kuća u Lukovdolu (lijevo). Izvor: Obilazak terena travanj 2022., Mjesto pod suncem d.o.o., desno (Freudenreich 1972)

graditeljstva. Etaže su povezane otvorima i ljestvama, a prostorije često s vanjske strane otvorenim ili zatvorenim hodnikom – ganjom. Visoke ukopane prizemnice redovito su dužom osi okrenute prema nagibu tako da je ulaz u stambenu etažu s povisene strane, a u podrum ili staju sa suprotne niže strane. Zahod se nalazi u kutu kuće često na kraju ganjka.

Kod kuće u Lukovdolu na Slici 13 lijevo jasno je čitljiva prostorna dispozicija i uporaba različitih materijala. Ulaz u štalu nalazi se s dvorišne strane, ulaz u rezidencijalni dio je na drugoj etaži s uzvišenja na suprotnoj strani. Ulazi se u kuhinju zidanu kamenom i otvorenu prema krovuštu. Bočne sobe građene su od drveta. Desno na Slici 13. je shematski prikaz okomite komunikacije unutar kuće putem otvora od sjenika do štale. (Gorski kotar 1981)

↓ SLIKA 16. Gradanska katnica Brod na Kupi (lijevo), gradanska prizemnica, Ravna Gora (desno). Izvor: Obilazak terena travanj 2022., Mjesto pod suncem d.o.o.

↑ SLIKA 17. Uske kamene kuće u nizu, Lič, Izvor: Obilazak terena travanj 2022., Mjesto pod suncem d. o. o.

Važan poseban tip je graditeljstvo Liča gdje je uočljiv snažan utjecaj jadranskog graditeljstva. Kuće su kamene, izrazito uskih tlocrta i krovišta te raspoređene u nizovima, što je jedinstveni takav primjer na području Gorskog kotara (Slika 17.).

Rezultirajuće katnosti variraju ovisno o utjecaju prevladavajućih tradicijskih tipova kako je opisano u ovom poglavlju. Najčešće su to dvoetažne ili troetažne zgrade sa suterenom ili prizemljem, ovisno o reljefu i ukopanosti, s katom/prizemljem i eventualno stambenim potkovljem. Zidane građanske kuće u poluurbanim kontekstima su često višeetažne s prostranim stambenim potkovljima, dok su kuće u ruralnom kontekstu uglavnom visoke prizemnice ili jednokatnice.

Oblikovanje krovišta, pokrovi, obloge i otvori

Oblik krovišta i vrsta pokrova jedan su od najkarakterističnijih elemenata tradicijskog graditeljstva Gorskog kotara. Visoka razina usklađenosti pokrova činila je važan vizualni element tradicijskih naselja dodatno naglašen brdovitom prirodnom krajobrazu koji potencira široke i povишene vizure naselja. Temeljni tradicijski oblik krova, iz kojega se razvijaju brojne varijante, jest široki i visoki strmi krov istaknutih streha, često s pokošenim zabatnim krovovima, pokriven šindrom ili daskama. Konstrukciju i formu uvjetuju klimatske prilike te raspoloživ materijal: pristupačnost odgovarajuće drvene građe omogуava široke i visoke krovove, strmi krov i istaknute strehe štite od atmosferilja dok šindra i daske služe kao izvorno pristupačan pokrovni i izolacijski materijal.

Važan faktor promjene je drastičan zaokret u proizvodnji i pristupačnosti pokrovog materijala. Šindra je postala nepristupačna i kvalitetom lošija naspram suvremenim materijalima koji su ju gotovo u potpunosti istisnuli. Lim i eternit dobre su zamjene sa strukturalne i izolacijske strane, ali se nažalost često pogrešno primjenjuju. Trebalo bi birati završnu obradu tih pokrova koji su najsličniji rasteru krova od šindre, kako bi se očuvala cjelovitost vizure tradicijskog naselja. Isto vrijedi i za izolacijske obloge zidova

gdje tradicijske daske i šindru također mijenjaju suvremeni materijali. Dimenzije otvora znakovit su element tradicijske gradnje jer su bili određeni tehničkim mogućnostima izvedbe. Tipičan tradicijski otvor je u pravu četverokutan, dimenzijama viši nego širi jer nije bilo betonskih nadvoja, te zatvoren dvokrilnom drvenom stolarijom podijeljenom na okna.

Potkovlja su sadржavala sobe kada je to bilo moguće, ako kao u klasičnom ruralnom tipu to nisu bili sjenici i otvorena krovišta izložena dimu ložista. Najčešće su to bile dvije sobe sa svake strane kuće na zabatnim zidovima. Kako bi se iskoristio središnji dio potkovlja, koji nije osvijetljen sa zabatnih strana, podizane su jednostavne krovne kućice. Razvojna potreba za dodatnim stambenim prostorom je uzrokovala metastazu decentnih krovnih kućica u neprimjerene predimenzionirane mansarde razbijajući krovište, narušavajući vizuru tradicijskog naselja i integritet pojedinih zgrada. Potreba za učinkovitom uporabom potkovlja nije dvojbenica, no valja voditi računa da se isto napravi na primjerjen način (Slika 18.).

Arhitektonska plastika

Arhitektonska plastika na području Gorskog kotara je skromna i nalazi se sporadično. Tradicijsko dekorativno oblikovanje drvenih arhitektonskih elemenata očuvano je samo u tragovima. Građansko oblikovanje pročelja u žbuci je povremeno i ograničeno na vrlo jednostavne profilacije, vijence i dekorativne geometrijske oblike. Značajna je prisutnost klesanih portala na pojedinim primjercima građanske, ali i ruralne arhitekture. Njihova je pojava povezana s utjecajem jadranskog graditeljstva i dolaskom majstora klesara za vrijeme gradnje Lujzinske ceste.

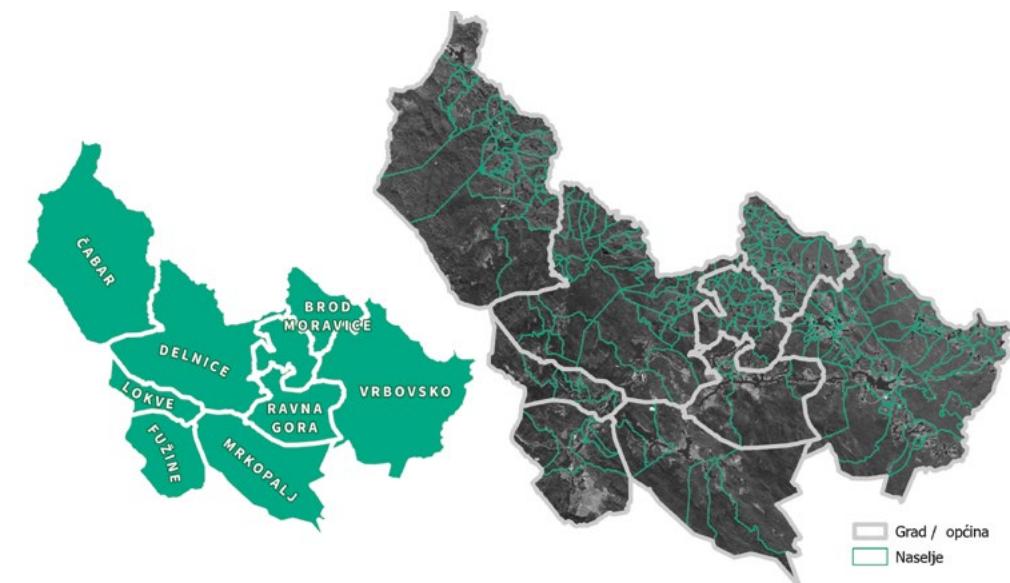
Prostorni obuhvat studije

↓ SLIKA 19. Jedinice lokalne samouprave Gorskog kotara i granice naselja (desno). Izvor: Obrada autora

Kako je i u poglavlju 2. određeno, u okviru ove studije područje **Gorskog kotara obuhvaća cijelovito područje 6 općina** (Brod Moravice, Fužine, Lokve, Mrkopalj, Skrad, Ravna Gora) i **3 grada** (Delnice, Čabar i Vrbovsko). Područje zauzima ukupnu površinu od 1.273,1 km², odnosno 35,5 posto kopnenog teritorija Primorsko-goranske županije.

Na području tih 9 jedinica lokalne samouprave Gorskog kotara nalazi se **ukupno 256 naselja** (Slika 19.).

željene razine detaljnosti u prihvatljivom vremenu, bilo je potrebno **suziti područje razmatranja**. Odlučeno je stoga da će se u daljnju detaljnu obradu uključiti područja naselja u kojima je najveća mogućnost da se javi značajniji interes za novom izgradnjom. Za prepoznavanje takvih naselja odabrana je metoda **višekriterijske analize** koja je detaljnije prikazana u nastavku.

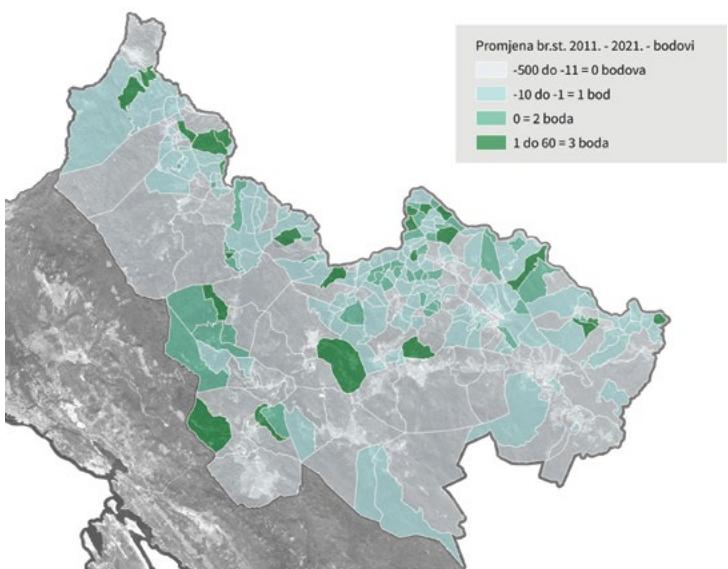
Višekriterijska analiza

Kako bi se prepoznalo u kojim su naseljima najveće mogućnosti pojave „pritiska“ nove izgradnje, za svako su naselje sagledani relevantni pokazatelji o stanovništvu, prometna povezanost – pristupačnost naselja, udaljenost od prepoznatih atrakcija Gorskih kotara, površina neizgrađenoga građevinskog područja te broj smještajnih jedinica u turističkim (komercijalnim i nekomercijalnim) kapacitetima. Za svaki od pokazatelja potom je definirana ljestvica bodovanja te su u konačnici za svako naselje zbrojeni ukupni bodovi po svim pokazateljima. Bodovanje po razmatranim pokazateljima naznačeno je na slikama u nastavku.

Za pokazatelje o **broju, kretanju stanovnika i starosti** stanovništva razmatrani su sljedeći podaci **po naseljima**:

- ⇒ promjena broja stanovnika između Popisa stanovništva 2021. godine (pri rezultati) i Popisa stanovništva iz 2011. godine
- ⇒ ukupno mehaničko kretanje stanovnika (imigracije – emigracije) prema podacima u razdoblju od 2011. do 2020. godine te
- ⇒ podatak o ukupnom broju stanovnika mlađem od 40 godina prema Popisu stanovništva iz 2011. godine.

↓ SLIKA 20. Bodovanje prema broju stanovnika (Promjena 2021. – 2011.). Izvor: Obrada autora

Gotovo sva su naselja zabilježila pad broja stanovnika u odnosu na 2011. godinu, a rast je zabilježilo samo 24 naselja, najveći u naselju Dedin u Delnicama (60 stanovnika više) te Belo Selo u Fužinama (18 stanovnika više).

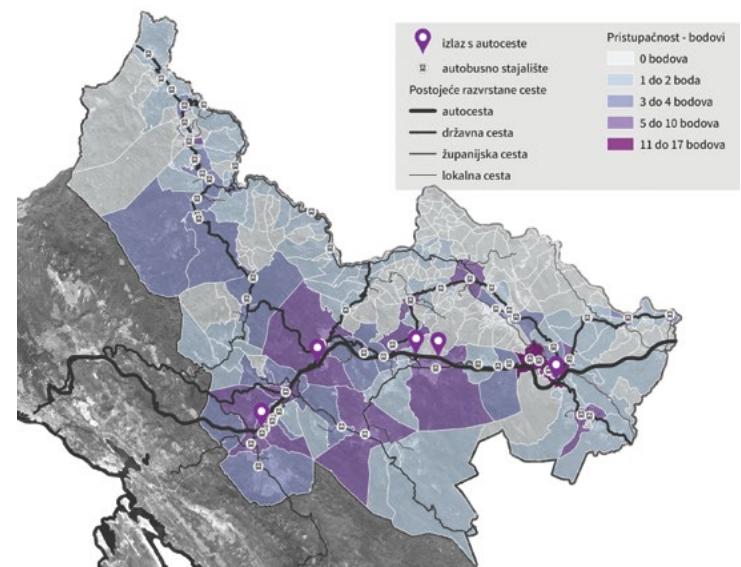
Naselja s najvećim pozitivnim brojem pokazatelja mehaničkog kretanja (razlika ukupnog broja doseljenih stanovnika u razdoblju od 2011. do 2020. godine i broja odseljenih stanovnika u istom razdoblju) su Dedin u Delnicama, Lič u Fužinama i naselje Sleme u Lokvama.

Prema podacima o ukupnom broju stanovnika mlađih od 40 godina u 2011. godini, najviše ih je u naselju Delnice, ukupno 1.894.

Kod razmatranja **prometne povezanosti – pristupačnosti**, bodovano je kako slijedi: postojanje izlaza s autocesta u naselju s 3 boda, postojanje županijske ili državne ceste u naselju s po 2 boda, postojanje lokalne ceste u naselju s 1 bodom, postojanje željezničke i autobusne stanice s po 1 bodom. Za konačnu ocjenu o prometnoj pristupačnosti naselja zbrojeni su svi bodovi.

U analizi **udaljenosti od prepoznatih atrakcija**, sagledavana je i bodovana udaljenost od sljedećih atrakcija prepoznatih u Master planu turističkog razvoja Gorskih kotara, 2020: Centar za posjetitelje „Velike zvijeri“, Adrenalin park Kupjak, Begovo Razdolje, Delači Brod Moravice, jezero Bajer, kanjon Kamačnik, Kaštel Petra Zrinskog Čabar, Kaštel-muzej u Brodu na Kupi, kaubojski gradić Roswell, Lokvarsко jezero, Park-šuma Golubinjak, Popovićev mlin u Delnicama, poučna staza Leska, špilja Lokvarka, špilja Vrelo, Šumska bajka Lič, Zeleni vir i Vrajži prolaz. Naselja koja se nalaze do 200 metara od prepoznate atrakcije, ocijenjena su s 3

↓ SLIKA 21. Bodovanje prema prometnoj pristupačnosti naselja.
Izvor: Obrada autora

boda, u krugu jednog kilometra od atrakcije s 2 boda te u krugu 2 kilometra od atrakcije s 1 bodom. Za konačno bodovanje naselja prema udaljenosti od atrakcija, zbrojen je ukupan broj bodova po naselju za svaku atrakciju.

Kako bi se sagledao potencijal moguće nove izgradnje, u obzir je u više-kriterijskoj analizi uzeta i površina neizgrađenog dijela građevinskog područja naselja, odnosno **udio neizgrađenog dijela naselja u ukupnoj površini građevinskih područja naselja**.

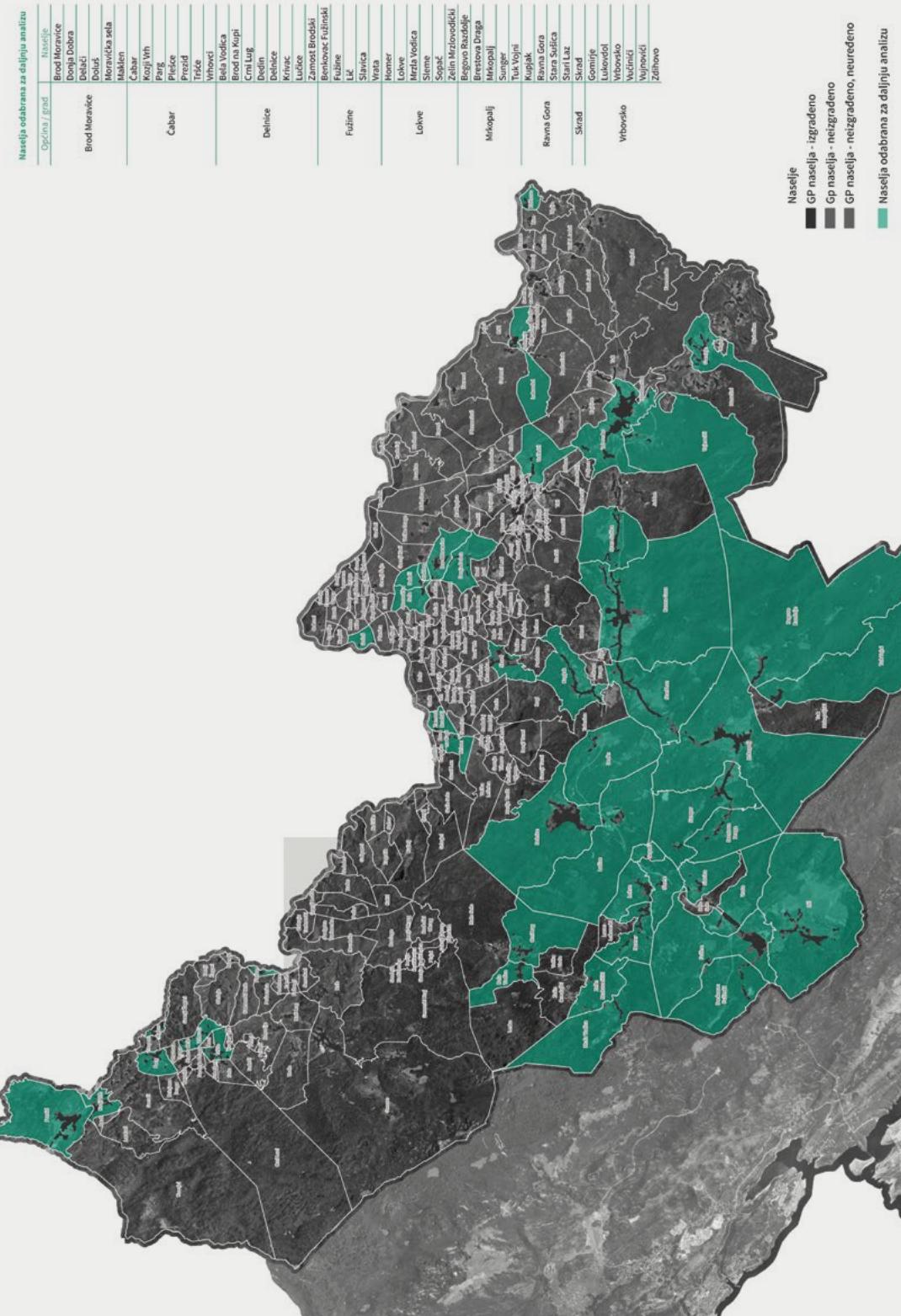
I u konačnici, za **sagledavanje interesa za gradnjom turističkih kapaciteta**, uzeti su i bodovani podaci o broju smještajnih jedinica (komercijalni i nekomercijalni smještaj) po naseljima iz sustava eVisitor za 2021. godinu. Fužine, Delnice i Rvana Gora tri su naselja s najvećim brojem smještajnih jedinica: 169, 123 i 114. Sljedeće je naselje Mrkopalj sa 62 smještajne jedinice.

Nakon dovršetka bodovanja po svim odabranim pokazateljima, ukupni bodovi po naseljima su zbrojeni te je dobivena ocjena potencijalnog interesa i budućeg pritiska nove izgradnje u naseljima. Za daljnju obradu u studiji odabrana su sva naselja koja su bodovana s ukupno 11 i više bodova.

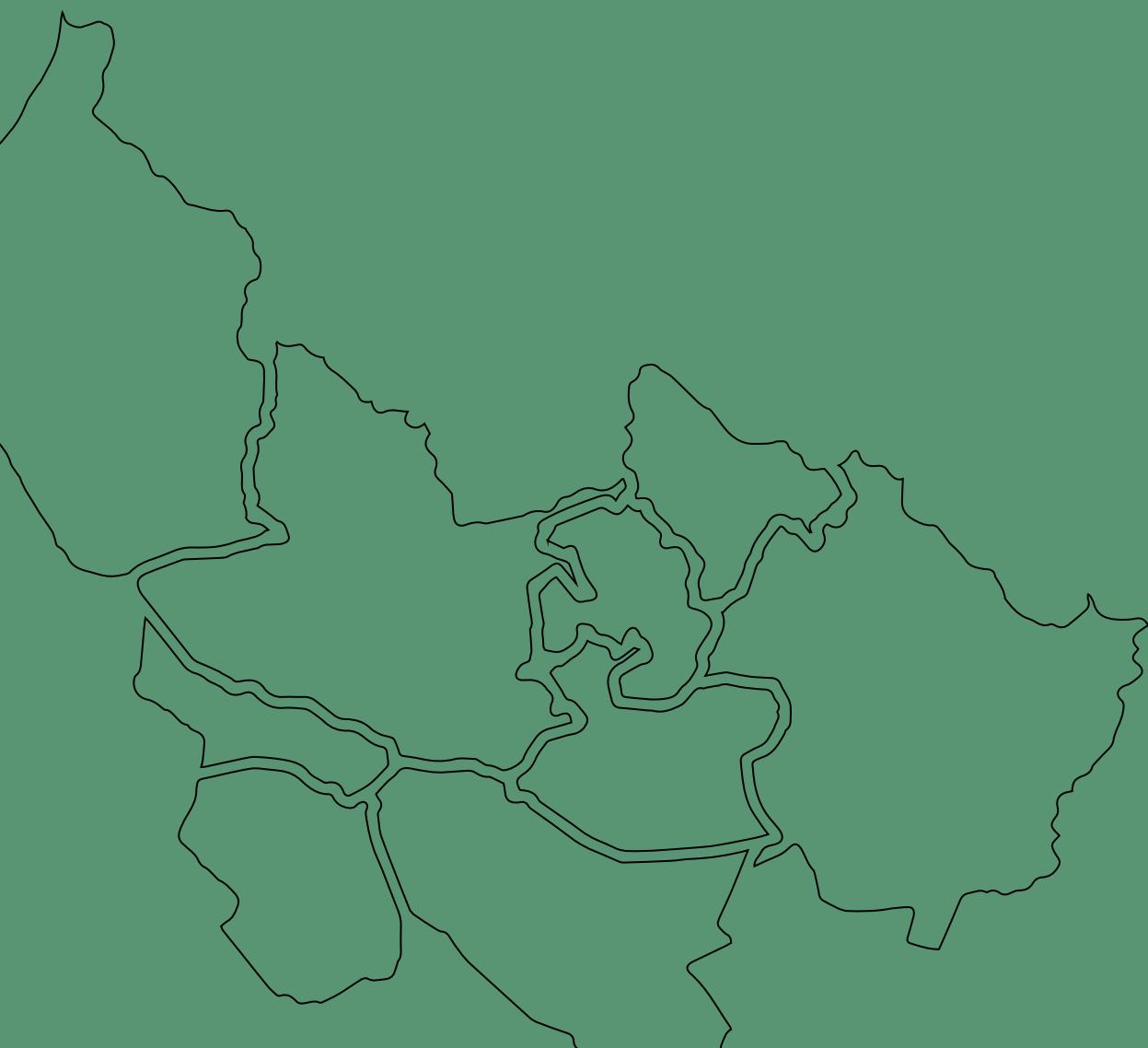
Nastavno na bodovanje naselja, na prijedlog suradnika zaduženih za analizu kulturne baštine, u daljnju obradu uvršteno je još 4 naselja koja nisu zadovoljila kriterij prema bodovima, ali su zbog svojih obilježja trebala dodatno biti uvrštena kako bi bili obuhvaćeni svi karakteristični tipovi naselja Gorskog kotara. Tako je za daljnju obradu u ovoj studiji odabранo ukupno 48 naselja, koja su prikazana na Slici 22.

Osnovna tema obrade su **građevinska područja naselja** i gradnja u tim područjima s naglaskom na **građevine stambene i gospodarske namjene**. Osnovna tema ove studije je **isključivo područje naselja**. U ovoj studiji neće se razmatrati utjecaj građevinskih područja izdvojenih iz naselja kao niti gradnja izvan građevinskih područja, te se neće razmatrati njihov utjecaj, potreba ili mogućnosti planiranja.

→ SLIKA 22. Naselja odabrana za daljnju analizu. Izvor: Obrada autora

Čimbenici identiteta

Na temelju teorijskog okvira danog u poglavlju *Što je prostorni identitet*, u ovoj studiji definirani su čimbenici koji će se razmatrati u okviru prepoznavanja prostornog identiteta odabranih naselja. S obzirom na to da identitet nekog prostora ne tvori samo jedan čimbenik, potrebno je prostor naselja razmatrati iz različitih aspekata pomoću više vrsta pokazatelja. Iako na prostorni identitet nedvojbeno utječe i čimbenici nematerijalnog karaktera (primjerice jezik, mentalitet, običaji), u okviru ove studije, a s obzirom na to da se prvenstveno radi zbog prostornog planiranja, u razmatranju identiteta ograničilo se na čimbenike materijalnog karaktera.

Prostorni identitet ne može se utvrditi kao neki jasno definiran broj pa je **analiza i ocjena čimbenika većim dijelom kvalitativna, tj. opisna**.

Odabrani čimbenici prostornog identiteta naselja podijeljeni su u tri skupine: prirodno-geografski, organizacijsko-funkcijski, prostorno-oblikovni (odvojeno tradicijski i postojeći). Četvrta skupina u ovoj je analizi definirana kao skupina čimbenika koji oblikuju budući identitet – to su čimbenici čiji se utjecaj u prepoznavanju postojećeg identiteta ne raspoznae izravno, ali su u budućnosti temelj za njegovo očuvanje ili transformaciju (Tablica 1.).

U nastavku su opisani i definirani svi odabrani čimbenici, a završno kao **PRILOG Studiji** je izrađen **Katalog naselja** koja su odabrana za obradu u ovoj studiji s utvrđenim čimbenicima za svako pojedino naselje.

Potrebno je napomenuti da analiza prostornog identiteta po naseljima ima određena metodološka ograničenja. Osnovna tema obrade je naselje, tj. građevinsko područje naselja unutar statističkog naselja. Često građevinska područja u prostornom planu ne prate granice statističkog naselja, već se jedno građevinsko područje proteže kroz više statističkih naselja, ili obratno. Podaci o broju stanova i stanovnika u Popisima se iskazuju

↓ TABLICA 1. Čimbenici identiteta odabrani za analizu. Izvor: Obrada autora

PRIRODNO-GEOGRAFSKI ČIMBENICI	Reljefna obilježja Krajobrazna obilježja Položaj i dostupnost Demografska obilježja
ORGANIZACIJSKO-FUNKCIJSKI ČIMBENICI	Veličina naselja — prema broju stanovnika — prema broju stambenih jedinica u naselju Funkcije naselja — javni i društveni sadržaji — gospodarski sadržaji — način korištenja stambenog fonda
PROSTORNO-OBLIKOVNI ČIMBENICI	Tradicijske karakteristike organizacije prostora naselja — tipologija naselja prema organizaciji prostora i genezi — tipologija naselja prema očuvanosti tradicijskih karakteristika Tipologija tradicijskog graditeljstva — materijal gradnje — tradicijski graditeljski elementi
ČIMBENICI KOJI UTJEĆU NA OČUVANJE ILI TRANSFORMACIJU IDENTITETA	Postojeće stanje organizacije prostora naselja Postojeće stanje tipologije građevina i građevnih čestica
	Zaštita kulturne baštine Planirana organizacija prostora i oblikovanje – prostorni planovi građevinska područja — uvjeti prostornih planova — razrada i planiranje prostora kroz urbanističke i detaljne planove

→ SLIKA 23. Tipična kuća u Gorskom kotaru. Izvor: Obilazak terena travanj 2022., Mjesto pod suncem d.o.o.

Utvrđivanje transformacija

Analizom naselja i izvršenim obilascima terena uočeno je da prostor Gorskog kotara, nažalost, doživljava **negativne pritiske na ljepotu pejzaža i sliku mnogih naselja, odnosno na sveukupni prostorni identitet**.

Zbog **povlačenja stočarstva i poljoprivrede**, tradicijskih ekonomskih djelatnosti, periferni prostor naselja često je prepusten sukcesiji u mladu šumu što dovodi do **zapuštanja okolnog krajobraza**.

Negativna demografska kretanja imaju za posljedicu **propadanje povijesnoga graditeljskog fonda naselja** koji dijelom propada zbog potpunog napuštanja građevina, ali i zbog nemogućnosti preostalih stanovnika da ih održavaju. Tradicijske građevine ovisile su o radno intenzivnom režimu održavanja koji je u izvornom stanju provodila šira obiteljska zajednica. Današnji preostali stariji stanari nisu u stanju sami održavati građevine.

U slučaju da su stanovnici ekonomski ili brojčano u stanju održavati građevinu, uglavnom se pri zamjeni njezinih dotrajalih elemenata, poput krovišta, fasade i stolarije, odlučuju na uporabu suvremenih zamjenskih materijala i rješenja. **Održavanje i rekonstrukcija provode se neprimjerenim materijalima**. Izvorni građevni materijali često su ovisili o lokalnim radno intenzivnim procesima koji su ili zamrli ili izgubili ekonomsku konkurentnost naspram suvremenih rješenja (cijepanje daske, izrada drvene stolarije, žbukanje vapnom...). Suvremena ponuda također omogućuje izbor boja i oblikovnih rješenja koja nisu spojiva s izvornim odlikama građevine.

Tradicijske građevine u izvornom stanju nemaju neke sadržaje i odlike koji omogućuju suvremen način života, poput kupaonice, suvremene kuhinje, većih otvora itd. Također, brojni izvorni elementi i sadržaji građevine zbog dotrajalosti gube svoju funkciju. Radi rješavanja tih problema vlasnici se često odlučuju na **intervencije (dogradnje i rekonstrukcije) koje nisu spojive s izvornim oblikovnim i konstruktivnim odlikama građevine**.

S obzirom na to da prostorno-planske smjernice sada daju samo vrlo okvirne naputke o oblikovanju građevina, a investitori i projektanti često nisu dovoljno senzibilizirani na potrebu za uklapanjem u okolini prostor, oni prilikom projektiranja i realizacije novogradnji često odabiru tipska rješenja neprimjerena području Gorskog kotara, ili **novotvorine koje ne-maju poveznica s lokalnim prostornim identitetom**.

Često se događa da investitori, **u dobroj namjeri uklapanja u prostor-ni identitet Gorskog kotara** kao šumskoga gorskog područja, koriste elemente gradnje i oblikovanja koji nisu primjereni. Tako se, primjerice, građevine oblažu oblicama, grade se građevine nagiba krova primjereni-jim za alpsko područje, koriste se ukrasni i konstruktivni drveni **elementi koji nisu povezani s tradicijom Gorskog kotara** i sl.

Izvorna struktura naselja diktirana je nizom različitih čimbenika, od reljefa, klime, odnosa s okolnim prirodnim resursima te prometnim određenosti-ma. Suvremeni razvoj transformira te strukture pa se događa **transfor-macija karaktera naselja** kroz neplanski rast i prostorno planiranje koje ne uvažava izvorne čimbenike koji su oblikovali naselje.

Tipovi gradnje, graditeljski elementi i uređenje prostora koji nisu karakteristični za Gorski kotar

U nastavku su prikazani primjeri nekarakterističnih tipova gradnje, graditeljskih elemenata i načina uređenja prostora koji su uočeni terenskim obilaskom.

① Građevine koje odstupaju dimenzijama, proporcijama, tipologijom

Tipične goranske kuće su samostojeće građevine, izduženoga pravo-kutnoga tlocrtog oblika najčešće s dvovodnim kosim krovom. Dolje prikazane građevine odstupaju svojom tipologijom, veličinom, oblikom tlocrtne projekcije građevine, razmjerom te vrstom krova (Slika 24.).

② Građevine oblika „A-frame“ („A-okvir“)

Iako privlačnoga arhitektonskog izričaja, građevine A-frame oblika ne mogu se u povijesti naći na području Gorskog kotara. Iako takav oblik nastambi postoji od davnine u pojedinim europskim državama, tek se sredinom 30-ih godina prošloga stoljeća javilo zanimanje za nave-denii oblik građevine, najviše u Austriji i Kaliforniji. Oblik A-okvira bio je

↓ SLIKA 25. A-frame“ građevine.
Izvor: Turistička zajednica Gorskog kotara

popularan tijekom 60-ih godina prošloga stoljeća. Kosi A-okvirni krov stvara trokutasti „mrtvi prostor“ na unutarnjoj podlozi zidova na svakom katu. A-frame kuće imaju ograničen životni prostor i obično su iz-gradene kao vikendice za odmor za planine (Slika 25.).

↓ SLIKA 26. Intervencije (rekonstrukcije) nespojive s izvornim odlikama građevina.
Izvor: Fotoarhiva JU Zavod, obilazak terena svibanj 2022.

③ Intervencije (rekonstrukcije) nespojive s izvornim odlikama građevina

Intervencije na građevini u smislu dogradnji i nadogradnji najčešće ne pridonose ljepšoj slici kuće. Tipična goranska kuća nema razvedeni volumen. Potreba za stambenim prostorom uzrokovala je metastazu decentnih krovnih kućica u predimensionirane mansarde, narušavajući vizuru tradicijskog naselja i identitet pojedinih zgrada. Potreba za učin-kovitom uporabom potkovlja nije dvojbena, međutim to treba napra-viti na primjeren način (Slika 26.).

→ SLIKA 27. Graditeljski i ukrasni elementi koji nisu tipični
Izvor: Fotoarhiva JU Zavod, obilazak terena svibanj 2022.

④ Graditeljski i ukrasni elementi koji nisu tipični

Arhitektonska plastika na području Gorskog kotara je skromna i nalazi se sporadično. Tradicijsko dekorativno oblikovanje drvenih arhitektonskih elemenata očuvano je samo u tragovima. Građansko oblikovanje pročelja u žbuci je povremeno i ograničeno na vrlo jednostavne profilacije, vijence i de-korativne geometrijske oblike. Ukrasni elementi, poput volti, balustrada, stu-pova u kamenu, betonu ili inoxu, nisu tipični elementi oblikovanja (Slika 27.).

↓ SLIKA 28. Konstrukcije od drvenih trupaca. Izvor: Turistička zajednica Gorskog kotara

⑤ Konstrukcije od drvenih trupaca

Iako privlačnoga arhitektonskog izričaja, građevine s konstrukcijom od drvenih trupaca ne mogu se tijekom povijesti naći na području Gorskog kotara. Drvo se za materijal koristilo najčešće kao obloga od cijepanih ili piljenih dasaka ili šindre. U urbanom i poluurbanom kontekstu drvo je uglavnom bilo žbukano, ali su na seoskim kućama znali biti prezentirani tavalonii koji su bili i konstrukcija i oplata (Slika 28.).

→ SLIKA 29. Oblaganje fasade oblicama i poluoblicama. Izvor: Fotoarhiva JU Žavod, obilazak terena svibanj 2022.

⑥ Oblaganje fasada drvenim poluoblicama i oblicama te pločastim kamenom

Građevine s fasadnom oblogom od oblica i poluoblica ne mogu se tijekom povijesti naći na području Gorskog kotara. Drvo se za materijal koristilo najčešće kao obloga od cijepanih ili piljenih dasaka ili šindre. Stoga, iako drvo za oblogu postoji u tradiciji goranskih kuća, način na koji se reprezentirao bio je drukčiji.

Često se tradicijske forme u kojima je dio konstrukcije kuće zidan kamenom nastoji evocirati oblaganjem kamenim pločama. S obzirom na potpuno drukčiji slog i teksturu u odnosu na zidani kamen, ovo rješenje uglavnom proizvodi kontraefekt (Slika 29.).

⑦ Odabir boja i materijala koji nije primjerен

Boje na pročeljima građevina razlikuju se od onih koje su stopljene s ambijentom u kojem se nalaze, do kolorističkih ekscesa koji degradiraju cjelokupan dojam mjesta i prostora. Do pojave kolorita u 20. stoljeću, graditelji su znali koji materijal nosi koju boju (kamen, drvo, crijev). Boja je do tada na fasadama bila gotovo neutralna, a plastika je definirala sam izgled i reprezentirala građevinu. Iako su građevine „građanskih“ odlika već u 19. stoljeću često imale blage pastelne kolorite na fasadama na bazi vapna i prirodnih pigmenata, pojavom moderne arhitekture u Hrvatskoj početkom 20. stoljeća i njezinim razvojem do kraja 20. stoljeća, raste želja za unošenje boja u prostor koji se gradi. Unošenje boje

u urbanizmu ne mora nužno biti negativan element, međutim, ukoliko se to učini na način da odudara od ambijenta, stvara se nemir u prostornoj kompoziciji te se narušavaju urbanistički koncepti i identitet nekog mesta. Stoga bi se prilikom odabira paleta boja svakako trebalo voditi lokalnim iskustvima i tradicionalnim pristupima.

Osim boja, na pročeljima građevina javljaju se elementi kamenja koji nisu konstruktivni već se koriste kao obloga. Svakako bi trebalo razmisiliti pridonosi li takav pristup očuvanju identiteta, ili se on na taj način mijenja pa i negira, te stvara generički prostor bez identiteta.

Postoje i primjeri arhitektonski ambicioznih projekata koji skupim novim materijalima nastoje obnoviti sjećanja na tradicijske gabarite i forme, ali činjenica je da se takve realizacije rijetko mogu ocijeniti uspješno uklopljenima u okoliš i prostorni identitet. Suvremeni arhitektonski izričaj treba bi biti izražen uporabom materijala primjerenih podneblju (Slika 30.).

↓ SLIKA 30. Neprimjereno odabir boja i materijala. Izvor: Fotoarhiva JU Žavod, obilazak terena svibanj 2022.

↓ SLIKA 31. Primjer građevne čestice koja nije uređena karakteristično za goransko podneblje. Izvor: Fotoarhiva JU Žavod, obilazak terena svibanj 2022.

Tipovi transformacija

Na temelju obilaska terena i analize naselja zaključeno je da se uočene transformacije prostornog identiteta mogu grupirati u tri vrste:

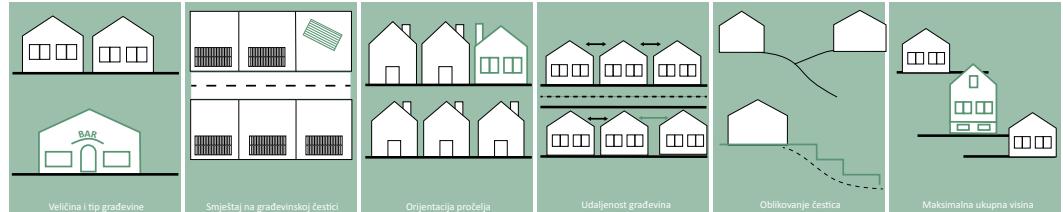
Prva vrsta transformacija – **odstupanje od tradicionalnih i tipičnih elemenata organizacije prostora**, odnosi se na širu sliku naselja koju čine prvenstveno veličina i tip građevina u naselju, smještaj građevina na građevnim česticama i orientacija pročelja građevina, udaljenost građevina (međusobna i od prometnica) te oblikovanje i uređenje čestica (podzidi, platoi).

Druga vrsta transformacija – **odstupanje od tradicionalnih i tipičnih elemenata oblikovanja građevina**, odnosi se na građevine u naseljima u smislu omjera i dimenzije građevina, omjera i oblika otvora, nagiba krova, neprimjerenih graditeljskih elemenata, odabir neprimjerenih materijala i boja.

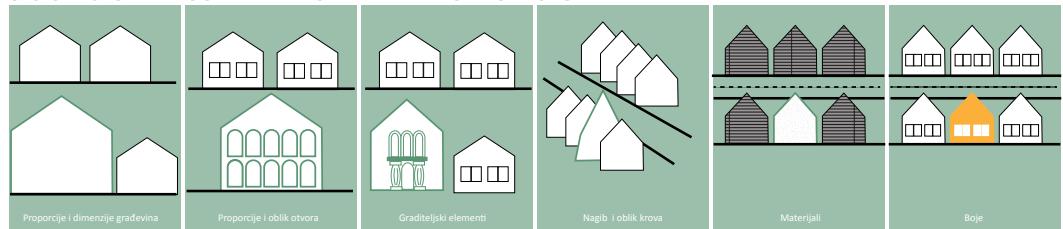
Izvršenim analizama, ranije je utvrđeno da postoje čimbenici identiteta koji utječu na očuvanje ili transformaciju identiteta. Na tom tragu, razmatrajući vrste transformacije, definirana je vrsta transformacije – **potencijalne transformacije – prema uvjetima u planu**, koja se odnosi na transformacije koje još nisu vidljive u prostoru, no primjenom prostornih planova neminovno će se dogoditi. To su: velike planirane neizgrađene površine GP naselja u odnosu na izgrađeni dio i postojeći broj stanovnika; planiranje namjena kojih trenutno nema u naselju, ili nisu tipične za naselje (npr. proizvodna / hotel / veliki

↓ SLIKA 32. Transformacije. Izvor:
Obrada autora

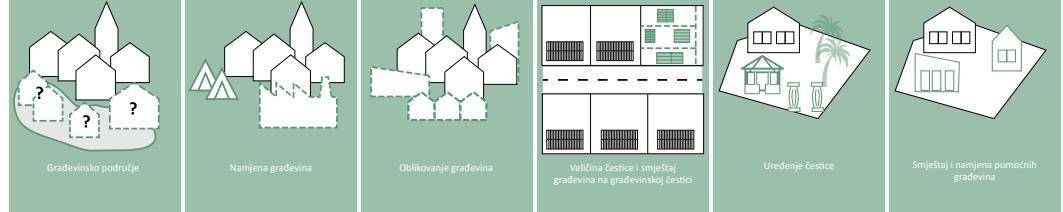
ODSTUPANJE OD TRADICIONALNIH I TIPIČNIH ELEMENATA ORGANIZACIJE PROSTORA

ODSTUPANJE OD TRADICIONALNIH I TIPIČNIH ELEMENATA OBLIKOVANJA GRAĐEVINA

POTENCIJALNE TRANSFORMACIJE – PREMA UVJETIMA U PLANU

↓ TABLICA 2. Vrste transformacije prostornog identiteta. Izvor: Obrada autora

UOČENE TRANSFORMACIJE PROSTORNOG IDENTITETA

ODSTUPANJE OD TRADICIONALNIH I TIPIČNIH ELEMENATA ORGANIZACIJE PROSTORA	<ul style="list-style-type: none"> – veličina i tip građevina – smještaj građevina na građevnoj čestici – orientacija pročelja – udaljenost građevina (međusobna i od prometnica) – oblikovanje i uređenje čestica (podzidi, platoi) – visina građevine
ODSTUPANJE OD TRADICIONALNIH I TIPIČNIH ELEMENATA OBLIKOVANJA GRAĐEVINA	<ul style="list-style-type: none"> – omjeri i dimenzije građevina – omjeri i oblik otvora – nagib i oblik krova – graditeljski elementi – materijali – boje
POTENCIJALNE TRANSFORMACIJE – PREMA UVJETIMA U PLANU	<ul style="list-style-type: none"> – građevinska područja – namjena u naselju – veličina čestice i smještaj građevine na čestici – uvjeti za oblikovanje građevina – uređenje čestice – smještaj i namjena pomoćnih građevina

Temi očuvanja i transformacije identiteta pristupilo se **prvenstveno s prostorno-planskom aspektom**. Ipak, treba naglasiti da, osim utvrđenih tipova transformacije, dolazi i do transformacija uzrokovanih socioekonomskim prilikama. Tako dolazi do **zapuštanja okolnog krajobraza** zbog napuštanja tradicijskih ekonomskih djelatnosti te **propadanja povjesnoga graditeljskog fonda** naselja zbog napuštanja ili promjene demografske strukture stanovnika.

Međutim, navedene socioekonomske transformacije ne mogu se razmatrati isključivo kroz prostorno-planski aspekt i očuvanje identiteta, već to treba biti predmet širih, pa čak i nacionalnih, razvojnih politika i programa.

Kako izgleda tipična kuća u Gorskem kotaru?

U nastavku će se dati primjeri kuća koje su prepoznate da svojim tipom, veličinom, omjerima, materijalima i oblikovnim elementima **čine prepoznatljivu sliku Gorskog kotara i tvore njegov prostorni identitet**.

Smjernice za očuvanje prostornog identiteta

Smjernice za određivanje građevinskih područja naselja

Smjernice su rađene na temelju analize odabranih naselja, ali se mogu primijeniti za sva naselja u Gorskem kotaru. Naime, primjenom iste metodologije analize čimbenika koja je primijenjena u obradi 48 odabranih naselja može se prepoznati identitet i primijeniti smjernice u skladu s ovom studijom. Za područja unutar naselja koja su zaštićena kao vrijedne kulturno-povjesne cjeline vrijede uvjeti zaštite koje propisuje nadležni Konzervatorski odjel.

OPĆE SMJERNICE ZA OČUVANJE Slike NASELJA I MOGUĆI DALJNJI RAZVOJ NASELJA

Opće smjernice za očuvanje slike naselja i mogući daljnji razvoj naselja vrijede za sva naselja, neovisno o utvrđenoj kategoriji prostornog identiteta.

- ⇒ Utvrditi stvarno stanje izgrađenosti građevinskih područja naselja.
- ⇒ Svako novo širenje građevinskih područja mora biti povezano s pozitivnim demografskim pokazateljima i/ili konkretnim poslovnim razvojnim planovima. U suprotnom treba izbjegavati širenje građevinskih područja naselja. Na taj se način želi poticati obnovu i ponovno korištenje postojećih izgrađenih građevina.
- ⇒ Ne preporuča se širenje građevinskih područja naselja u kojima je udio stanova za odmor (ili stanova koji nisu za stalno korištenje) 61 posto i više.
- ⇒ Posebno treba izbjegavati širenje građevinskih područja na tradicionalne obradive površine. Potrebno je poticati korištenje povjesnih obradivih površina za proizvodnju hrane, zanatstvo i ostalo.
- ⇒ Očuvati reljefne i krajobrazne karakteristike kontaktnog područja naselja (analizirati smještaj u odnosu na reljef i prirodno okruženje) koji su važni elementi oblikovanja krajobraza.
- ⇒ Kod ruralnih okupljenih cestovnih – linearnih naselja, obvezno planirati prodore zelene infrastrukture na svakih 300 – 500 metara.

Smjernice za smještaj građevina u naselju i određivanje građevnih čestica

- ⇒ Izbjegavati širenje građevinskog područja na dijelove koji su na sjevernim padinama, na terenima s velikim nagibima.
  - ⇒ Izbjegavati širenje građevinskih područja na dijelovima gdje bi jedini mogući pristup pojedinačnim građevinama bio s državne ceste.
-

- ⇒ Poželjno je očuvati prevladavajuću strukturu i prostornu orientaciju naselja u odnosu na reljef i prometnice. Analizom su zamijećeni sljedeći obrasci:
    - uzdužna orientacija pročelja neposredno uz prometnicu sa strnjim dvorištem i pomoćnim zgradama (npr. Delnice, Fužine, Lokve, Ravna Gora, Vrbovsko);
    - zabatna orientacija pročelja, okomito na prometnicu, s malim prevrtom i pomoćnim zgradama u pozadini (npr. Mrkopalj, Sunger, Lič);
    - slobodni smještaj građevine na parceli (manja ruralna naselja ili povadinski dijelovi naselja).
  - ⇒ Kod okupljenih cestovnih – linearnih naselja, poželjno je utvrditi obvezni građevni pravac ukoliko se može prepoznati u odnosu na postojeće izgrađene građevine.
Kod raštrkanih i hrptenih naselja trebalo bi izbjegavati pravilne rastere novih prometnica i nije preporučljivo utvrđivanje obveznoga građevnog pravca.
  - ⇒ Građevne čestice u okupljenim cestovnim – linearnim naseljima, trebaju imati oblik što sličniji pravokutniku.
U raštrkanim naseljima, ili dijelovima naselja, građevne čestice mogu biti slobodnog oblika, ali ukupna površina građevne čestice ne smije biti veća od 2.000 m².
-

Smjernice za određivanje tipa i veličine građevina

- ⇒ Prije određivanja uvjeta gradnje definirati tip naselja (ruralni, poluurban ili urbani) te u skladu s time određivati tipove i vrste građevina koje se mogu graditi u naselju:
    - *Ruralni tip naselja*: pretežito samostojeće građevine, najvećega dopuštenog broja nadzemnih etaža 2e+Pk. Kod strmih krovova moguća je izvedba 2e + dvije korisne razine u potkrovju.
    - *Poluurban tip naselja*: osim samostojećih građevina, moguće su i dvojne građevine ili kraći ulični nizovi.
    - *Urbani tip naselja*: uglavnom središnja naselja jedinica lokalne samouprave; moguća je gradnja svih vrsta građevina uz obveznu izradu urbanističkog plana uredenja
  - ⇒ Za svako naselje potrebno je analizirati tipologiju postojeće izgradnje. Temeljem toga potrebno je odrediti uvjete za gradnju po naseljima, ne propisivati kumulativne uvjete po vrstama građevina za područje cijele jedinice lokalne samouprave.
-

Smjernice za planiranje namjena unutar naselja

- ⇒ Za sva središnja naselja obvezna je izrada urbanističkih planova. Dodatno se preporuča propisati obvezu izrade urbanističkog plana za sva poluurbana i urbana naselja te ona ruralna naselja koja imaju više

- od 50 posto stvarno neizgrađenog dijela građevinskog područja.
- ⇒ Građevine stambene i pretežito stambene namjene moguće je planirati u svim naseljima.
Omogućiti razvoj javnih i društvenih sadržaja u svim naseljima, a minimalno u skladu s planiranim mrežom javnih sadržaja prema PP PGŽ-u.
- ⇒ Omogućiti razvoj sportsko-rekreacijskih sadržaja u svim urbanim i poluurbanim naseljima.
- ⇒ Poslovni i proizvodni sadržaji u naselju:
  - Prilikom određivanja smjernica i uvjeta za građenje omogućiti daljnji rad i razvoj malih pilana koje se mogu nalaziti i unutar građevinskog područja naselja.
  - Prilikom određivanja smjernica i uvjeta za građenje u ruralnim naseljima omogućiti rad i razvoj obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava.
  - U ruralnim naseljima potrebno je tip i veličinu poslovnih građevina prilagoditi naselju (visina, katnost, tipologija).
  - U poluurbanom tipu naselja moguće je planirati sve vrste poslovnih građevina i manjih proizvodnih sklopova koji ne narušavaju funkciranje naselja uz prilagodbu prema postojecoj gradnji (visina, katnost, tipologija).
  - U urbanom tipu naselja moguće je planirati sve vrste poslovnih građevina i manjih proizvodnih sklopova koji ne narušavaju funkciranje naselja.
- ⇒ Razvoj turizma u naseljima; predlaže se poticati sljedeće vrste smještaja u naseljima:
  - *Skupina hoteli*:
    - vrste: hotel baština (heritage), difuzni hotel, hotel, apartotel, turistički apartmani, pansion, integralni hotel (udruženi), lječilišne vrste, hoteli posebnog standarda – preporuča se planirati samo u urbanim i poluurbanim naseljima;
    - vrste: turističko naselje – ne preporuča se planirati unutar građevinskog područja naselja.
  - *Skupina kampovi*: ne preporučaju se planirati unutar građevinskog područja naselja.
  - *Skupina ostali ugostiteljski objekti*:
    - vrste: soba, apartman, studio apartman, kuća za odmor, planinarski dom, lovački dom – moguće planirati u svim tipovima naselja;
    - vrste: prenoćište, odmaralište za djecu, hostel, učenički dom ili studentski dom ili akademis – preporuča se planirati samo u urbanim i poluurbanim naseljima.
  - *Skupina objekti u kojima se pružaju ugostiteljske usluge u domaćinstvu*:
    - vrste: soba, apartman, studio apartman, kuća za odmor – moguće planirati u svim tipovima naselja;
    - vrste: kamp, kamp-odmorište, objekt za robinzonski smještaj – ne preporuča se planirati unutar građevinskog područja naselja.

OPĆE SMJERNICE ZA OBLIKOVANJE GRAĐEVINA I UREĐENJE GRAĐEVNIH ČESTICA

Na temelju izvršene analize naselja **daju se smjernice** za oblikovanje građevina u građevinskim područjima naselja. Smjernice se odnose na gradnju građevina stambene namjene, ali se radi očuvanja prostornog identiteta mogu prilagoditi i za građevine drugih namjena.

Za ona naselja za koja je ocijenjeno da **nemaju prepoznatljivi identitet**, mogu se:

- Ⓐ prilagoditi predložene smjernice u nastavku, ili
- Ⓑ primjeniti predložene smjernice kako bi se formirao identitet tog naselja u skladu s cijelokupnom slikom naselja Gorskog kotara.

Smjernice za određivanje omjera i dimenzija građevina

- Ⓐ Osnovni tlocrt stambenih građevina trebao bi biti pravokutnog oblika omjera stranica od 1 : 1,5 do 1 : 3, bez razvedenih volumena i dogradnji.
- Ⓐ U ruralnim naseljima obvezno je odrediti maksimalnu površinu tlocrte projekcije stambene građevine, u skladu s postojećim građevinama u naselju.
- Ⓐ Minimalna površina tlocrte projekcije za nove građevine ne smije biti manja od 60 m².
- Ⓐ U ruralnim naseljima pomoćna građevina mora biti odvojena od osnovne građevine. Iznimke su dopuštene u naseljima u kojima tradicijski pomoćne građevine postoje uz osnovnu građevinu (primjerice Lič...). Pomoćne građevine moraju biti pravokutnog – izduženog oblika.
- Ⓐ Nije dopuštena gradnja građevina oblika „A-frame“ u građevinskim područjima naselja jer nisu karakteristične za područje Gorskog kotara.

Smjernice za određivanje vrste krova i pokrova

- Ⓐ Krovišta stambenih građevina trebala bi biti dvostrešna, razmjerne strana s mogućom izvedbom poluskošenih zabata. Dopušteni nagib krovova potrebno je prilagoditi postojećim građevinama u naselju (između 25° i 40°). Prepusti se mogu izvesti u drvenoj građi, bez betonskih lindri.
- Ⓐ Krovišta na četiri vode treba izbjegavati, osim u slučaju rekonstrukcije postojećih građevina s četverostrešnim krovom ili postojećih i planiranih javnih građevina.
- Ⓐ U urbanim i poluurbanim sredinama moguća je izvedba manjih krovnih kućica koje se bočnim stijenkama jasno izdvajaju od glavne plohe krova. Treba izbjegavati izvedbu većih mansardi i punoga mansardnog krova.
- Ⓐ Pokrov ne smije biti blješlav (nebojeni čelični i pocijančani lim i sl).
- Ⓐ Predlažu se boje u rasponu toplih tonova (od crvene do tamno-smeđe). Moguće vrste pokrova:
  - izvorni pokrov šindrom, cijepanom daskom ili slamom
  - pokrov ravnim fiber-cementnim pločama, sivi finiš
  - pokrov falcanim limom, širina falcanih ploha 20 – 40 cm, od crvene do tamno-smeđe i tamno-sive

↓ SLIKA 33. Pokrovi i obloge.
Slijeva gore do dolje desno: drvene daske, eternit pokrov, limena imitacija crijepa, valovite eternit ploče, eternit obloga fasade, falcani lim. Izvor: Mjesto pod suncem d. o. o.

- iznimno je moguć i utoren i tera-cotta crijepljivo ukoliko se u naselju već nalazi takva vrsta pokrova.
- Ⓐ Nije primjereno pokrivati krovište valovitim fiber-cementom, valovitim limom.
- Ⓐ Pod krovištem je moguća izvedba natkrivenih ganjaka i trjemova u drvu.

Smjernice za određivanje omjera i oblika otvora

- Ⓐ Poželjno je da raster otvora na fasadi slijedi tradicijske obrasce: središnji ulaz sa simetričnim rasporedom otvora.
- Ⓐ Tipična proporcija prozora (širina : visina) je 2 : 3, najčešće dvokrilna s 1, 2 ili 3 staklena polja u krilu.
- Ⓐ Prozorska stolarija trebala bi slijediti drvne obrasce (oblikom i bojom); ne smije biti previše upuštena u fasadu.
- Ⓐ Nije primjerena izvedba vanjskih roleta.
- Ⓐ Gradnja balkona u ruralnim naseljima nije primjerena, alternativa je ganjak. Krov ganjka mora biti istog nagiba kao i krov.

Smjernice za definiranje materijala i boja

- Ⓐ Fasada se, ovisno o konstrukciji objekta, može izvesti na sljedeće načine:
  - fasada od drvenih tavalona vezanih na njemački ugao
  - obloga od cijepanih dasaka
  - obloga od piljenih drvenih dasaka premazanih tamnjom ili prozirnom upojnom lazurom ili zaštitnim sredstvom
  - obloga od fiber-cementnih ploča rotiranih 45°, sivi finiš
  - žbukana fasada sitnjeg granulata, bijele boje ili nemametljivih pastelnih kolorita
  - završna obloga falcanim limom, širina falcanih ploha 20 – 40 cm, tamni finiš
  - samo u ruralnim naseljima kod postojećih građevina koje su građene kompozitno od kamena i drva, jedino prizemna etaža može biti vidljiva u kamenu; u slučaju nove gradnje prema ovom predlošku moguće je obzidati donji dio građevine grubo, priklesanim lokalnim kamenom nepravilna loma i široko zapuniti fuge vapnenim mortom.
- Ⓐ Nije primjereno oblagati fasade lijepljenim kamenim pločama.
- Ⓐ Nije primjereno oblagati fasade drvenim poluoblicama i oblicama.
- Ⓐ Osim u slučaju restauracije izvornika, nisu primjereni ukrasni i graditeljski elementi koji imitiraju stilska obilježja (ukrasni stupovi, ornamentalni lukovi, ukrasene ograde, erkeri, kipici, balustrade, sl.)

Uređenje građevne čestice

- ④ Izvedba bazena je moguća samo unutar osnovne ili pomoćne građevine – zatvoreni bazeni.
- ④ Ograda nije tipični element goranskog područja te se ne preporuča njezina izvedba, osim ako nije prijeko potrebna za funkcioniranje građevine. Osobito se obeshrabruje izrada zidanih ogradnih zidova, a potiče se ogrđivanje živicom.
- ④ U što većoj mjeri slijediti nagibe prirodnog terena.
- ④ Za uređenje zelenih površina obvezno koristiti autohtone vrste bilja i voćaka. Zabranjuje se sadnja palmi i ostaloga tropskoga ukrasnog bilja.

DODATNE SMJERNICE PREMA OČITOVARJU KONZERVATORSKOG ODJELA U RIJECI

Radi međuresornesuradnje i unaprijeđenja smjernica za očuvanje prostornog identiteta naselja Gorski kotar, zatraženo je očitovanje Konzervatorskog odjela u Rijeci na ovu studiju. Budući da nije cilj prostor konzervirati, već omogućiti razvoj uz uvažavanje identiteta, u nastavku je segment očitovanja Konzervatorskog odjela koji je **usmjeren na povijesno graditeljsko i pejzažno naslijeđe Gorski kotara**. Na područjima **gdje se utvrdi potreba najviše razine očuvanja prostornog identiteta**, kao npr. na područjima povijesnih gradskih cjelina ili pojedinačnih građevina, mogu se primjeniti smjernice, odnosno dopune smjernica prema zaprimljenom očitovanju Konzervatorskog odjela u Rijeci kako slijedi:

Mišljenja smo da su podrobno i kvalitetno razrađene, a u nastavku predlažemo nadopune orientirane na povijesno graditeljsko i pejzažno naslijeđe:

— Sugeriramo da se poglavljie 7.1. Smjernice za određivanje građevinskih područja naselja dopuni sljedećim preporukama: Pejzažno uredena područja treba održavati i obnoviti prema povijesnom predlošku. Obvezno je očuvanje, održavanje i obnova vegetacije povijesnih i javnih parkova/terasa. Nova izgradnja na neizgrađenim cesticama mora se podrediti prostornim i arhitektonskim obilježjima lokacije. Vrijedna pejzažna i krajobrazna područja treba održavati, čuvajući u što većoj mjeri autohtonost prostora koji čini prirodnji, scenski okvir graditeljsko urbanističkoj ostavštini.

— 7.2. Smjernice za određivanje proporcija i dimenzija građevina dopuniti sljedećim smjernicama: garažne prostore smještati uz stražnje, vizualno neizložene dijelove pročelja obzirom da iziskuju predimenzionirane otvore koji nepovoljno utječu na oblikovanje građevine. Predlaže se izvođenje garaža kao samostojećih objekata pravokutnog tlocrta i dvostranog krova.

— 7.2. Smjernice za određivanje vrste krova i pokrova dopuniti i korigirati: prilikom obnove krovista potrebno je zadržati izvorni nagib i raščlanbu krovnih strela. Nije dozvoljeno mijenjati nagib krovista, rotirati krovne plohe, postavljati ravnu krovštu i ih raščlanjavati predimenzioniranim, trapeznim i trokutastim (iznimno dopušteno ukoliko je riječ o povijesnoj artikulaciji krovista) krovnim kućicama. Ukoliko kuca ima jednu krovnu kućicu, ista maksimalno može zauzimati 1/3 od ukupne duzine glavnoga pročelja. Ukoliko kuca ima vise krovnih kućica, one moraju biti u vertikalnoj osi i širinom prilagodljene prozorskim otvorima na pročeljima. Nije prihvatljivo oblagati krovove limom u imitaciji crpe i bilo kojim drugim materijalima valovitih formi i sličnih površina. Svi olici moraju biti koloritno uskladeni s krovnim pokrovom/pročeljem. Vidljive rogovke kao važan oblikovni element istaknutih krovnih strela potrebno je sačuvati, kao i ostale krovne vrijence izvedene u žbuci (holkel) ili drvenoj opatli. Nije dozvoljeno izvedba ravnih krovova. Predlažemo da se korigira smjernica: "pokrov filcanim /limom, širina falcanih ploha 20-40 em, od crvene do tamnosmeđe i tamnosive" na načine da se izbací crvena boja kao preporučena nijansa pokrova.

— Nadalje, 7.2. Smjernice za određivanje proporcija i oblike otvora dopuniti: prilikom obnove pročelja obvezno je zadržati dimenzije, oblikovanje i položaj prozorskih otvora u ravnini s pročeljem. Stolarja mora biti drvena, a najčešće i podijeljena na kasete. Zabranjeno je probijanje predimenzioniranih otvora i ne prihvata se koristenje plastične i aluminijske te druge atipične stolarije. Potrebno je očuvati, obnoviti i prezentirati sve kamene i žbukane okire otvora. Prilikom obnove ulaznog portala treba zadržati i restaurirati njegov povijesni izgled. Nije dozvoljeno otvaranje terasa na katovima niti dogradnje balkona. Terase i balkoni mogu se iznimno izvoditi u drvenoj/limenoj gradi, na tragu povijesnog drvenog ganjka. Kod gradnje koju karakterizira povijesno prizemlje svojstveno za područje Gorski kotar, dopuštena je izvedba nekoliko manjih stepenica.

— 7.2. Smjernicama za definiranje materijala i boja dodati: završna obrada pročelja izvodi se u drvu/limu, vapnenoj žbuci i/ili njihovoj kombinaciji. Granulat vapnene žbuke ovisi o tipologiji građevine u smislu da kuće građanskog tipa češće imaju fino zaribanu žbuku na reprezentativnom uličnom pročelju, dok kod tradicijske gradnje žbuka pročelja ima srednju i grublju teksturu. Pri svakoj obnovi treba sanirati isključivo oštećenja, uvažavati zatečeni način oblikovanja pročelja i prezentirati sve postojeće dekorativne kamene/žbukane elemente. Oplate na bočnim pročeljima koje služe kao dodatna zaštita od atmosferilija, moraju biti drvene te položene vertikalno cijelom dužinom pročelja ili u njegovom gornjem dijelu. Iznimno se u tu svrhu može koristiti ravni lim i/ili lim na visoki preklop u sredini i sivim nijansama, a nije dozvoljena primjena oblica i poluoblica. Podnožja građevina mogu se isticati u grubljoj žbuci. Element sokla ne smije biti izведен u pločama koje imitiraju kamenu gradu, kuluru, "burji" i sličnim materijalima. Završni tonovi obrade pročelja mogu biti bijeli i/ili prljavo bijeli. Tek je iznimno prihvatljiva primjena pastelnih boja na pročeljima s obzirom da je povijesni kolorit kuca bio pretežito monokromat, a estetski i dinamička oblikovanja uspostavljena je drvenom stolarjom, oplatama pročelja, ganjkom te krovnim pokrovom.

— 7.2. Uređenje građevne cestice upotpuniti sljedećim: nije dozvoljeno betoniranje i asfaltiranje okućnica, podizanje betonskih zidova i/ili zidova obloženih tankim pločama u imitaciji kamena. Biljni materijal za hortikulturno uređenje cestice određuje se na osnovu inventarizacije i valorizacije postojeće vegetacije, a uključuje autohtone i/ili tradicijski i povijesno prisutne vrste na prostoru povijesne cjeline.

Zaključak i preporuke

U postpandemijском раздобљу глобално је нарастao интерес и жеља за bijegom iz gradova, čemu pridonosi i sve veća dostupnost interneta, a s njome i pojava digitalnih nomada koji svoj posao mogu obavljati izvan ureda. Osim toga, sve je veća pojava turizma u područjima naselja, izvan turističkih zona, zbog sveprisutnih online platforma. Kratkoјno iznajmljivanje kuća sve više usmjerava vlasnike na investicije pa uzrokuje rast интереса за градњом novih objekata. Zbog takvih globalnih prilika, mala su naselja izložena притисцима i opasnosti gubitka identiteta.

Gorski kotar nisu zaobišla globalna kretanja te se нашао u središtu интереса turista i investitora. Međutim, ne smije se dopustiti da se radi privlačenja kapitala i инвестиција уносе интервенције у простору које нису прикладне.

Gorskom kotaru je potreban нови замах, а просторно је планирање увек била окосница развоја. Сматрамо како се овом студијом може потакнути да простор Gorskega kotara поново оживи. Нови интереси за подручје Gorskega kotara виде се као прilika. Отварат ће се нова радна места, оживјет ће функције у насељима, а ако се примјене смјернице које се заговарају овим пројектом, очуват ће се просторни идентитет малих насеља која постaju све привлачнија инвеститорима. Поступним повећањем броја становника/корисника простора показат ће се потреба за унапређењем доступности, што ће резултирати болjom повезаности свих становника – особито потребитих, с осталим дјеловима Жупаније и шире.

Cilj je studije bio definirati smjernice u pojedinim насељима према препознатим традиционалним елементима како би се задржао стечени идентитет простора који одређује његова просторна специфичност и препознатљивост.

Izrađena студија **podloga је за израду просторних планова свих 9 јединица локалне самовладе Gorskega kotara.**

Impressum

NAKLADNIK:

Javna ustanova Zavod za prostorno uređenje
Primorsko-goranske županije
Primorsko-goranska županija, Splitska 2/II, 51000 Rijeka
Tel: 051 351772 / Fax: 051 212436, zavod@pgz.hr

ZA NAKLADNIKA:

Adam Butigan, mag. ing. geod.

UREDNICA:

Vana Rodin Kružić, dipl. ing. arh.

SURADNICA:

Sanja Turk, dipl. ing. arh.

LEKTURA:

Glosa d. o. o.

OBLIKOVANJE I PRIJELOM:

mikser d.o.o

TISAK:

Adriaprint

NAKLADA:

200 primjeraka

